

**ZİHİNSEL ENGELLİLERİN
BAKIMINI ÜSTLENEN
KADINLARIN
YAŞADIKLARI
HAK İHLALLERİNİ İZLEME**

ziÇEV

ZİHİNSEL YETERSİZ ÇOCUKLARI
YETİŞTİRME VE KORUMA VAKFI

Avrupa
Birliği **sivil
düşün**

"Bu iğerik, Sivil Düşün AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının iğeriğinden yalnızca Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı Mersin şubesi sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

ZİHİNSEL ENGELLİLERİN BAKIMINI ÜSTLENEN KADINLARIN YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİNİ İZLEME

ZİHİNSEL YETERSİZ ÇOCUKLARI YETİŞTİRME VE KORUMA VAKFI MERSİN ŞUBESİ

Raporu Hazırlayan: Burcu ÜNLÜ TÜRKCAN - Coşkun GÖK

Tasarım: Atölye Shiraz

Basım Yeri ve Tarihi: ANKARA - 2021

Adres: İhsaniye Mah. 4928 Sok. No:4/A Gazi Lisesi Yanı Eski Milli Eğt.Dispanseri/
Mersin

Telefon: 0324-337-01-49

Faks: 0324-337-01-49

Web Sitesi: <https://www.zicev.org.tr/mersin-subemiz-sanat-terapi-egitim-merkezimiz>

E-posta: mersin@zicev.org.tr

Odak Grup görüşmelerindeki desteklerinden ve değerli katkılarından dolayı
Selen DOĞAN'a ve Meryem şAHİN'e
Teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

GİRİş - 1

1.Kavramsal Tanımlama - 1

2.Engellilik Olgusuna Yaklaşımlar - 2

3.Çalışmanın Arka Planı - 5

4.Çalışmanın Yöntemi - 7

5.Etik Çerçeve - 7

Çalışma Bulgularının Değerlendirilmesi - 8

6.Sonuç - 39

GİRİŞ

1. KAVRAMSAL TANIMLAMA

Engellilik olgusuna bakış açısı ve engellilerin toplumsal yapıdaki konumlanışlarının tarihsel süreç içerisindeki değişimine paralel olarak kavramsal tanımlama da tarihsel süreç içerisinde değişim geçirmiştir. Engellilerin tanımlanmasında sakat, özürlü, engelli gibi kavramlar kullanılmıştır. Bu kavramsal değişimler değinildiği gibi tarihsel süreçlerdeki değişim ve toplumun engelliliğe bakış açılarının ürünüdür.

Günümüzde yaygın olarak kullanılan kavram "engelli" kavramı olmakla beraber bu kavram da kişinin içinde bulunduğu bir "yoksunluğu" ifade etmektedir.

"Engellilerin insan hakları" anlayışının yerleştirilmeye çalışıldığı tarihsel süreçte kategorileştirme için kullanılan kavram "yoksunluk-eksiklik" belirten bir kavramdan ziyade "hak" olgusunu baskın hale getiren bir kavram olmak durumundadır. Zira kavramlar toplumsal yapının bir konuya yaklaşımını en somut şekilde gösteren olgulardandır.

Türk Dil Kurumu'na göre ;

Sakat: Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, engelli, özürlü. Bozuk veya eksik.

Özürlü: "Kusuru olan, defolu, engelli.

Engelli: Vücudunda eksik veya kusuru olan, özürlü.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un tanımlar kısmında Engelli; "Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey" olarak tanımlanmaktadır.

Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ise konuya farklı bir bakış açısı getirerek şu tanım ve değerlendirmeyi yapmıştır ;

"Özürlülük ve engellilik arasında belirgin fark vardır. Engellilik, özürlüden dolayı yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörler açısından kişinin toplumsal rollerini yerine getirmesinin kısıtlanması, yani engellenmesi durumudur. Özürlülük nedeniyle oluşan sınırlılıklar, sosyal yaşamı sınırladığında, kişi yalnızca özürlü olmakla kalmaz, aynı zamanda "engelli" olur.

1997 tarih ve 572 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin KHK ile; 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa ek madde ekleyerek "Bu Kanunda geçen "sakat" ibaresi "özürlü", "kör" ibaresi "görme özürlü", "sağır" ibaresi "işitme özürlü" olarak değiştirilmiştir." şeklinde düzenleme yapılmıştır. Süreç içerisinde ise özürlü kelimesi yerine engelli kelimesi tahvil edilmiştir.

Farklı kaynaklarda tanımlar birbirini referans gösteriyor olmakla beraber engellilik olgusuna yaklaşımda vurgunun "bireyin eksikliğine" yönelmesi yerine, insan hakları anlayışı doğrultusunda sağlanacak fırsat eşitliğinin engelliliğin etkilerini ortadan kaldıracığına vurgu yapılması yerinde olacaktır. Yaklaşımlar kişinin eksikliğinden hareket ettikçe erişilebilirlik gibi "fırsat eşitliği" olgularının insan hayatında yaratabileceği etkiler önemsizleşecektir.

¹ <https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/erisilebilir-kentler-raporu>

² Türk Dil Kurumu <https://sozluk.gov.tr/>

³ <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/15.5378.pdf>

⁴ Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklileri- TS 9111- Kasım 2011- ICS 11.180.01; 91.040.30

Zira 5378 sayılı Kanunda yapılan tanım, bireyin toplumsal hayata tam katılamamasının nedeni olarak fiziksel, zihinsel ve ruhsal eksiklik olarak görülmektedir.

Fakat tarihsel seyir ve pratik gündelik hayat göstermektedir ki engelli bireylerin eğitim, sağlık, istihdam, kültür, spor, müzik vb. toplumsal hayatın her alanına katılımını belirleyen şey bireylerin fiziksel, zihinsel veya ruhsal engelleri değil önlerine çıkarılan engellerdir.

Bu yaklaşımdan dolayı doğru kavramsallaştırmanın özüllü, sakat veya engelli değil "engellenen" olduğu düşüncesi daha baskın hale gelmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu 2009 Denetim Raporunda bu durumu başka bir şekilde ifade etmektedir: Engellerle dolu çevrede hareketlerinin kısıtlanmasına maruz kalan "engelli" grubunda yer alan kişilerin önündeki engeller kaldırılmazsa "hareket kısıtlılığına sahip bireyler" olarak toplumda yerlerini alamayacakları unutulmamalıdır.

2. ENGELLİLİK OLGUSUNA YAKLAŞIMLAR

Toplumsal yapı içerisinde engelliliğin algılanışı, engelliliğe toplumsal yapının yaklaşımı ve engellilerin toplumsal yaşam içerisindeki konumlanışları engelli bakımı olgusunu yakından ilgilendirmektedir.

Tarihsel süreç içinde ve farklı toplumsal formasyonlarda engellilik meselesini ele alış biçimleri farklı yaklaşımlardan etkilenmiştir.

İnsanlık tarihinin gelişimin bütünü, kendi içerisinde engellilere de alanlar açmış, engellilerin toplumsal tanımlanma ve konumlanışları toplumların genel gelişim düzeylerine göre şekillenmiştir.

Toplumların gelişimi iniş-çıkışlar barındırmakla beraber her yeni dönem bir önceki dönemi aşma iddiasında olmuştur. Fakat bu aşma iddiası hiçbir şekilde öncekinden tam olarak kopmak şeklinde değil öncekinin birçok öğesini içinde barındırma, onları dönüştürme diyalektiği ile gerçekleşmiştir.

Var olan durum geçmişin kalıntılarını içerisinde barındırırken aynı zamanda da var olanı aşma iddiasında olan yeni düşünceler, yeni yaklaşımlar da var olanın içerisinde filizlenip gelişmiştir.

Bu ilişki, toplumsal gelişim bir öncekinin birikimi ve çelişkileri üzerinden gelişir yaklaşımının ifadesidir.

Engellilik tarihi bu genel toplumsal gelişim yasasına içkin ve tabidir.

Toplumsal yapılar belirli bir gelişim seyri izlerken, engellilik kendisine ayrı bir rota ve tarih seyri oluşturmaz, oluşturmaz ve oluşturmamıştır.

Toplumsal algı ve politikalarda edindikleri yer açısından engelliliğin tarihsel kategorileştirilmesi 4 model üzerinden yapılmaktadır; İlkel Model, Tıbbi Model, Sosyal Model ve İnsan Hakları modeli.

Bu modellemeler kendinden menkul politika ve yaklaşımların ürünü olmayıp aşağıda da

değinileceği gibi genel olarak toplumsal yapıların gelişim seyrinin birer izdüşümüdür ve bu modellerin her biri farklı toplumsal gelişim düzeylerine denk düşmektedir.

Değinildiği gibi toplumsal yapıların gelişiminde bir önceki toplumsal yapının etkilerini ve bir sonraki toplumsal yapının filizleri var olan toplumsal yapının içinde beraber bulunurlar ve aralarında süreklilik ve çelişki barındıran bir ilişki bulunmaktadır. Bu genel değerlendirme engellilikle ilgili tariflenen modeller için de geçerlidir. Belirlenen modeller birbirleri ile iç içedir ve her model bir öncekinden etkilenmiş ve aynı zamanda onu aşan tezler geliştirmiş ve yeni modele rahim olmuştur. Hiçbir model saf ve kuramsal anlatımı şeklinde hayat bulmamıştır.

2.1.İLKEL MODEL

Yukarıda da değinildiği gibi genel olarak toplumların gelişim seyri herkesle beraber engelliler için de aynı durumları, uygulamaları doğurmuştur.

Ortaçağ dönemi dini referansların toplumsal yapıyı belirlediği, insanlık için karanlık ve tarihsel ilerleme sürecinde geriye düşüştür. Bu dönem "ileri" olan şeylerin yok edildiği dönemdir. Bilim insanları, müzisyenler, ressamalar vb dini dogmayı kırmak isteyen veya ihtimali olanların yakılma, idam, hapis gibi yöntemlerle cezalandırıldığı dönemdir. Ortaçağ döneminin ekonomik özelliği ise toprağa dayalı ve kapalı ekonomik işleyiştir.

Ortaçağ döneminde toplumsal belirlenimin referansı din olduğu için engelliliğe yaklaşımda da bu referans devreye girmekte ve engelliler tanrının, doğaüstü güçlerin gazabına uğramış, içine şeytan kaçmış, lanetlenmiş kimseler olarak görülmekteydi. Bu yaklaşıma göre; bu olumsuzluğu ortadan kaldırmanın tek yolu engellilerin öldürülmesi ve hatta yakılmasıdır.

Engellilere yönelik bu yaklaşımın ekonomik yönü de bulunmaktadır. Toprağa dayalı ve yoğun emek isteyen üretim biçiminde engellilerin emek yoğun sürece cevap verememesi veya düşük üretim verimi olan bu ekonomik yapıda tüketici sayısının azaltılması gerekliliği ve isteği de engellileri "yok edilmesi" gereken bir kategoriye sokmuştur.

2.2.TIBBİ MODEL

Aydınlanma dönemi özellikle de Rönesans'la beraber toplumsal olgulara yaklaşımda "bilimsel bakış açısı" temel belirleyen olmaya başlamıştır.

Bu bakış açısı kendisini engelliliğe yaklaşımda da göstermiştir. Engelliliği dinsel referanslarla ve cezalandırılmışlar olarak değerlendirmek yerine bir "hastalık" olarak değerlendirme eğilimi ortaya çıkmıştır.

"Hastalık" tanımlaması beraberinde tedavi edilebilir yaklaşımını da doğurmuştur. Bu bakış açısı özellikle rehabilite etme şeklinde somutlanmış ve rehabilitasyon tedavileri başlamıştır.

Özellikle 1.Dünya Savaşı'nda milyonlarca insanın yaralanması ve engelli olması tedavi edici-tıbbi modelin gelişmesine alan açmıştır.

18-19.yy'lardan başlamak üzere ekonomide makineleşmenin yaygınlaşması ve "rehabilitate" edilen engellilerin bu makineleşmeyle beraber üretim süreçlerine dahil olmaları ve üretme becerilerinin açığa çıkması bu modelin ve bakış açısının ekonomi politik yönünü oluşturmaktadır .

1.ve 2.Dünya Savaşları sırasında fabrika vb yerlerde çalışan erkeklerin savaş alanlarına gönderilmesi ve ortaya çıkan istihdam boşluğunu engelliler, kadınlar, çocuklarla doldurma ihtiyacı da engellilerin "tedavi" edilmeleri gerektiği düşüncesini beslemiştir.

Genel olarak toplumsal süreçlerin ileri-geri salınımlar gösterdiği belirtilmişti. 20. yy içinde Hitler dönemi engellilerin toplumsal konumları ve algılanışları açısından geri düşüşün olduğu ve ortaçağ uygulamalarının geri döndüğü bir dönem olmuştur.

Hitler döneminde özellikle Almanya'da engelliler toplumdan dışlanmanın ötesinde ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. 14 Temmuz 1933 tarihinde çıkan bir yasaya göre , bedensel veya zihinsel engellilerin bu durumlarını doğacak çocuklara da aktarmamaları için çocuk sahibi olmaları yasaklanmıştır. Bu yasayla birlikte şizofren, manikdepresif, epilepsi , genetik görme engelliler, sağır, alkolikler ve doğuştan engelliler kontrol altına alınmıştır. Yasa gereği özellikle diş doktorlarına , hemşirelere, masörlere , ebeler ve doktorlara tespit ettikleri vakaları devlete bildirme mecburiyeti getirilmiştir.

"Ari ırkı" bozacağı düşüncesiyle engelliler gaz odalarında ve diğer şekillerde öldürülmüştür.

2.3.SOSYAL MODEL

Engelliliğin bireyde meydana gelen fiziksel veya işlevsel bir yeti kaybı olduğu doğrudur, bu bakımdan bireye özgü bir özelliktir fakat bireye özgü olan özelliklerin sorun haline gelmesini belirleyen faktörler bireye özgü olmaktan ziyade toplumsaldır düşüncesi sosyal modelin temel karakteristiğidir. Ve içinde bulunduğumuz dönemde bu düşünce kendisini baskın bir şekilde göstermektedir.

Sosyalist sistemin dünya coğrafyasının 1/3'ünde vücut bulması ve bunun etkisiyle 20.yy'ın ortalarına denk düşen sosyal devlet yaklaşımının Avrupa merkezli olarak gelişimi toplumsal konulara yaklaşımda devletin rol alması, sorumluluk üstlenmesi anlayışını ortaya çıkartmıştır.

Bu yaklaşım kendisini engellilik alanında da göstermiş ve engelli bireylerin toplumsal hayata dahil olmaları konusunda devletin sorumluluklar yüklenmesini sağlamıştır.

Sosyal Modelle; tıbbi yaklaşımın tedavi edici ve rehabilitasyon hizmeti sunulması gerektiği anlayışının dışına çıkılarak engellilerin toplumsal hayata dahil olmalarını sağlayacak enstrümanların devreye sokulması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Engellilerin eğitim, sağlık, kültürel faaliyetlere katılmasının gerekleri yerine getirildiği, fiziksel çevre engelliler için erişilebilir hale getirildiği takdirde engellilikten kaynaklanan olumsuzlukların ortadan kaldırılabilceği düşüncesi ve uygulamaları devreye girmiştir.

Bu modelin yaklaşımında devletin engelli bireylere karşı sorumlulukları belirleyicidir.

2.4.İNSAN HAKLARI MODELİ

Sosyal model, engelliliği bir hastalık durumundan çıkarmış ve diğer insanlarla beraber toplumsal hayatın bir parçası olmalarını sağlayacak sorumluluklar doğurmuştur.

Fakat yerine getirilmesi gereken sorumluluklar "hak" anlayışı üzerinden tariflenmemiştir.

Sosyal Model, engellilerin de diğer insanlar gibi haklara sahip olduğu, doğuştan ve devredilemez haklarla donatıldığı, doğru olan yaklaşımın da bu hakların hayata geçirilmesi için önlemler alınması gerektiği düşüncesinden uzaktır.

21.yy'da engellilik alanıyla ilgili egemen olmaya başlayan düşünce "Engellilerin İnsan Hakları" düşüncesidir ve bu düşünce İnsan Hakları Modeli olarak tariflenmektedir.

İnsanlar; engelli, kadın, çocuk, yaşlı vb oldukları için değil temel insan haklarına sahip oldukları ve hakkın öznesi oldukları için bir takım taleplerde bulunurlar.

İnsan hakları modelinin en önemli yaklaşımı; engellilerin talepleri birilerinin sorumluluğu, iyi niyeti vs'den dolayı değil insan haklarının gereği olarak yerine getirilmelidir.

İnsan hakları yaklaşımında engelliler birilerinin sorumluluklarını yerine getirmesini beklemekten ziyade haklarını talep eder konumdadırlar yani engelliler engelli haklarının nesnesi değil öznesi konumundadırlar.

3. ÇALIŞMANIN ARKA PLANI

Engelli Hakları Komitesi "Engelli Kadınlar ve Kız Çocukları Üzerine 3 No'lu Genel Yorumu'nda" Engelli kadınlara ve kız çocuklarına karşı ayrımcılığın birçok türü olabileceğini belirtmiş ve ayrımcılık türlerini şu şekilde saymıştır;

- (a) doğrudan ayrımcılık
- (b) dolaylı ayrımcılık
- (c) birleştirme ile ayrımcılık
- (d) makul düzenlemenin reddi
- (e) yapısal veya sistemli ayrımcılık.

Komite bunlardan "Birleştirme ile ayrımcılık" konusunu "kişilerin engelli bir kişi ile bağlarına dayalı olarak karşılaştığı ayrımcılıktır. Sıklıkla, bakım sağlayan kişi rolü ile kadınlar birleştirme ile ayrımcılığı deneyimler. Örneğin, engelli bir çocuğun annesi, çocuğundan dolayı onun işe daha az angaje olacağından ya da uygun bir çalışan olmayacağından endişe eden potansiyel bir işveren karşısında ayrımcılığa maruz kalabilir" şeklinde tanımlamıştır.

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nde (CRPD) ve BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde (CEDAW) engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların haklarının sağlanması ve maruz kaldıkları ayrımcılıkların önlenmesi konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Söz konusu eksikliğe karşın Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi "Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete İlişkin 35 sayılı Genel Tavsiyesinde"

"... kadınlar ayrımcılığın çeşitli ve birbiri ile kesişen ve durumu ağırlaştırıcı bir olumsuz etkiye sahip türleri ile karşı karşıya kaldıkları için, Komite toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, bazı kadınları farklı bir derecede veya farklı şekillerde etkileyebileceğini, bu nedenle de uygun yasal düzenlemelerin ve politikaların gerekli olduğunu ..." belirtilmektedir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 23. Maddesinde ise "Taraflar Devletler, özürsüz çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde bulundukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler" denilerek engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların hakları, yoksulluğa bağlı olarak ihtiyaç duyulan maddi yardımların yapılmasının taraf devletin sorumluluğu olduğu şeklinde sınırlandırılmıştır.

Söz konusu uluslararası insan hakları sözleşmelerde, ulusal mevzuat, politikalar ve uygulamalarda engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların hakları ve toplumsal yaşama katılım olanakları göz ardı edilmektedir.

Çalışma söz konusu gözardı etme durumunun yarattığı şartlarda yapılmıştır.

Zihinsel engelli bireylere bakma sorumluluğu yüklenmiş olan kadınlar zamanlarının tamamını engelli bireylerle geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu bağımlı yaşam durumuyla beraber kadınlar aynı zamanda zihinsel engelli bireylerin gelecekleriyle ilgili de sorumluluklar üstlenmek durumunda kalmaktadırlar.

Zihinsel engelli bireylerin bakımı sorumluluğu kadınların bağımsız yaşam sürmeleri, toplumsal aktivitelere katılmaları, kültürel-sanatsal uğraşlara dahil olmaları, siyasi faaliyette bulunmaları, çalışma haklarını kullanmaları gibi birçok haktan mahrum kalmaları sonucunu doğurmaktadır.

Kadınların üzerindeki ev içi iş yüküne ek olarak zihinsel engelli bireylerin bakım sorumluluğu kadınların harcadıkları emeği artırmakta ve bu durum ekonomik ve sosyal güvence gibi hakların ihlal edildiği bir durumu yaratmaktadır.

Çalışma, engelli bireylerin bakımını üstlenen kadınların yaşadıkları hak ihlallerinin görünürlüğüne sağlamak, bu konuda erkelerde, toplumda, Sivil Toplum Örgütleri'nde (STÖ), yerel yönetimlerde, kamu kurumlarında ve uluslararası insan hakları mekanizmalarında farkındalık oluşturmak hedeflenmiştir.

4.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma zihinsel engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların yaşadıkları zorlukları ve hak ihlallerini tespit etmek amacıyla Mayıs-Ağustos 2021 döneminde Mersin merkezli olarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma 3 bölümden oluşacak şekilde planlanmıştır.

1. Bölüm: engelli çocuk bakımını üstlenen kadınlarla online anket çalışması yapılması. Bu kapsamda 33 sorudan oluşan ve çoktan seçmeli, katılımcıların kendi düşüncelerini aktardıkları ve çoklu işaretlemeli anket çalışmasına engelli çocuk bakımını gerçekleştiren farklı bölgelerden 19 ilden 132 kadın katılmıştır.

2. Bölüm: 2 uzmanlarla odak grup görüşmeleri yapılması. Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler kişiselleştirme yapılmadan uzmanlarla yapılan odak grup görüşmesinde değerlendirilmiştir. Covis-19 pandemisinin yarattığı şartlardan dolayı odak grup görüşmesi online olarak gerçekleştirilmiştir.

3. Bölüm: Engelli çocuk bakımını üstlenen 5 kadınla yaşadıkları zorluklar, hak ihlalleri ve talepleri konularını içeren röportajlar yapılmıştır.

Çalışmanın tüm engel grupları için erişilebilirliğini sağlamak amacıyla çalışma kapsamında üretilen materyallerin işaret dili tercümeleri ve Braille/kabartma baskı ile çoğaltılmaları sağlanmıştır.

5. ETİK ÇERÇEVE

Çalışmanın planlama ve uygulama aşamasında herhangi bir etik kuruldan onay alınmamıştır.

Çalışmanın tasarlanması ve planlanmasında BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'sinin (CRPD) "İstatistikler ve veri toplama" başlıklı 31. Maddesinde belirtilen "İstatistiklerin toplanması ve kullanımında insan hakları, temel özgürlükler ve etik ilkelerin korunması konularındaki uluslararası düzeyde kabul edilen normlara uygunluk aranmalıdır" hükmü doğrultusunda hareket edilmiştir.

Bu yaklaşım doğrultusunda aşağıdaki ilkeler gözetilerek hareket edilmiştir;

- Kişiye Saygı (Özerklik) İlkesi
- Yararlılık İlkesi
- Zarar Vermeme İlkesi
- Adalet İlkesi
- Bütünlük ve Dürüstlük İlkesi

Araştırmaya katılan kişilerden kişisel bilgiler talep edilmemiş ve e-posta adreslerini yazmaları kişilerin tercihine bırakılmıştır.

Soruların analizinde tek tek katılımcılar üzerinden bir değerlendirme yapılmamış ve sorulara verilen cevaplar toplu olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcıların sorulara verdikleri cevapların tamamı veya bir bölümü, sonuçları analiz eden uzmanların dışında hiçbir şekilde üçüncü taraflarla paylaşılmamıştır.

⁵ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/>

ÇALIŞMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

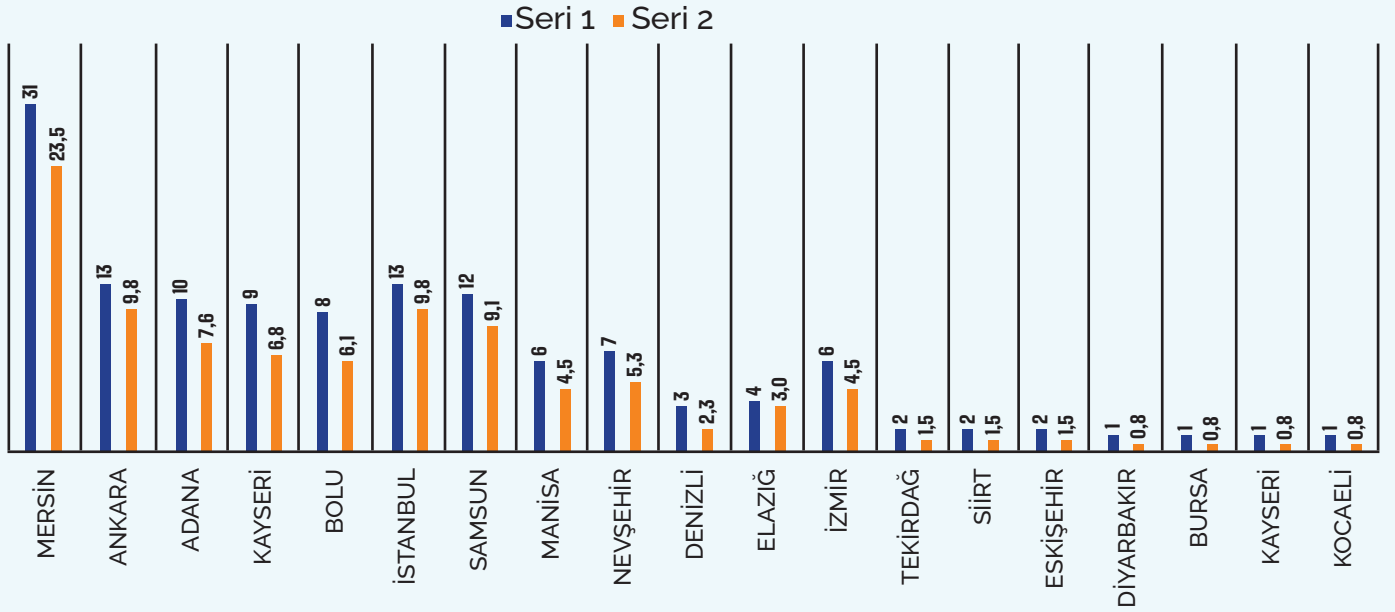
Zira 5378 sayılı Kanunda yapılan tanım, bireyin toplumsal hayata tam katılamamasının nedeni olarak fiziksel, zihinsel ve ruhsal eksiklik olarak görülmektedir.

Fakat tarihsel seyir ve pratik gündelik hayat göstermektedir ki engelli bireylerin eğitim, sağlık, istihdam, kültür, spor, müzik vb. toplumsal hayatın her alanına katılımını belirleyen şey bireylerin fiziksel, zihinsel veya ruhsal engelleri değil önlerine çıkarılan engellerdir.

Bu yaklaşımdan dolayı doğru kavramsallaştırmanın özür, sakat veya engelli değil "engellenen" olduğu düşüncesi daha baskın hale gelmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu 2009 Denetim Raporunda bu durumu başka bir şekilde ifade etmektedir: Engellerle dolu çevrede hareketlerinin kısıtlanmasına maruz kalan "engelli" grubunda yer alan kişilerin önündeki engeller kaldırılmazsa "hareket kısıtlılığına sahip bireyler" olarak toplumda yerlerini alamayacakları unutulmamalıdır.

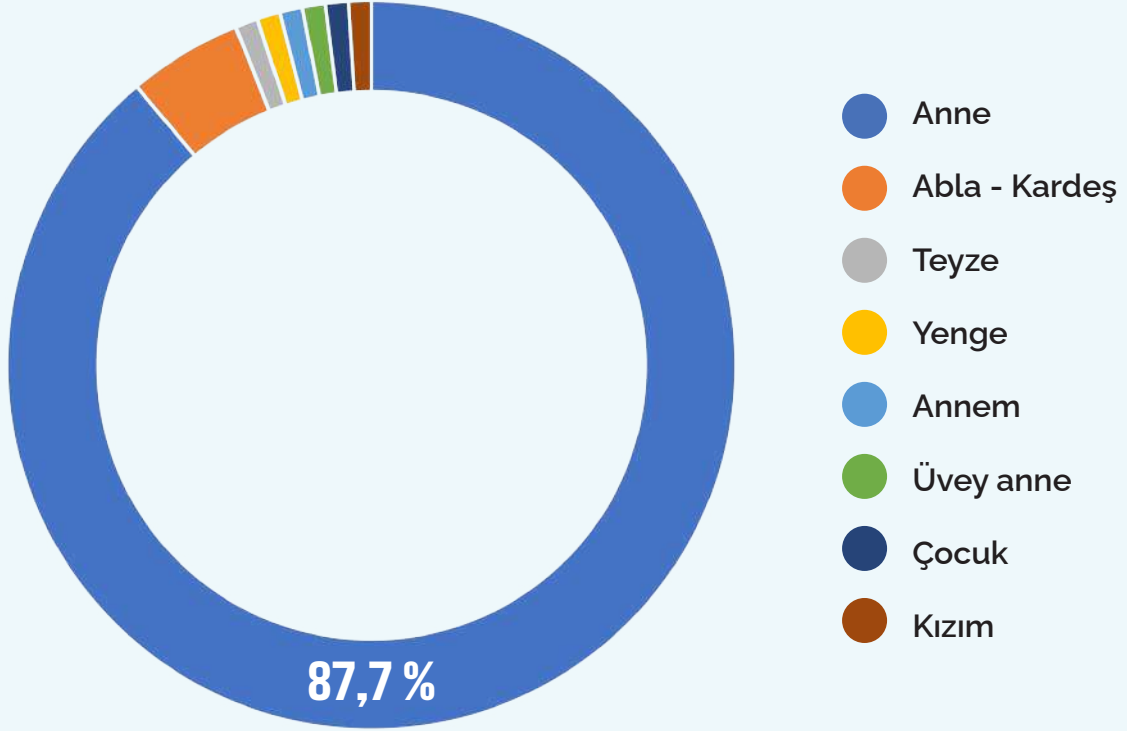
ANKETE KATILIMIN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

Anket çalışması Mersin merkezli olarak online gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasına 19 ilden 132 kadın katılımcı katılmıştır.

Ankete en yüksek katılım %23,5 ile Mersin olmuştur. Mersin'i Ankara, Adana, Kayseri takip etmiştir. En düşük katılım ise %0,8 ile Diyarbakır, Bursa, Kayseri ve Kocaeli olmuştur.

KATILIMCILARININ BAKIMI YAPILAN ENGELLİ BİREYLE YAKINLIĞI

1-ÇALIŞMA KATILIMCILARININ BAKIMI YAPILAN ENGELLİ BİREYLE YAKINLIĞI

Çalışmaya katılanların %87,7'si engelli çocuğun annesidir. Katılımcıların %6,9'u abla-kız kardeşlerden oluşmuştur. Diğer katılımcılar ise engelli çocuğun teyzesi, yengesi, çocuğu, babasından oluşmuştur.

Çalışma katılımcılarının %99'u kadıllardan oluşmuştur. Söz konusu veri engelli çocukların bakımlarının büyük çoğunluğunun anneler olmak üzere kadınların sorumluluğunda olduğunu göstermektedir.

ODAK GRUP TOPLANTISI DEĞERLENDİRMESİ:

Çocuğu engelli olsun veya olmasın anneler zaten çocuklarının ihtiyaçlarını karşılaması beklenen, onların bütün işini görmesi beklenen kişiler olarak kabul ediliyor. Annelik kurumlaştırılıyor. Engelli bir çocuğun tüm disiplinlerin ortaklığında (eğitim, sağlık, öz bakım vb.) daha iyi bakılması ödevi devletlerindir; ancak, içinde yaşadığımız kültür bu görevi annelere veriyor. Bu da iki yönlü hak kayıplarına sebep oluyor; anne olan kadının insan hakları ve engelli olan çocuğun insan hakları. Ulaşılan yüzde 60'a yakın orandaki sonucun daha yüksek olduğunu fakat dile getirilmediğini düşünüyorum. "Çocuğun bakımıyla eşim ilgilenmiyor" demek kadınlar açısından pek kolay olmuyor çünkü. En kötü durumda bile aileyi korumak, dışarıya karşı iyi bir görüntü vermek yönünde baskılarla şekilleniyor aile kurumu. Ve tüm kurumlarda olduğu gibi ailede de en güçsüz olan (güçsüz bırakılan), kadınlar oluyor. Burada bir de mahalle baskısından söz etmemiz gerekiyor sanırım; engelli çocuğun ihtiyaçlarını tam olarak karşılamayan anneler, buna güçlerinin yetmemesi gerçeği tamamen göz ardı edilerek, yargılanabiliyor, yadırganabiliyor ve yalnız bırakılabiliyor.

Meselenin daha hassas ve karmaşık bir başka yanı da şu: Mahremiyet. Anneler kız ve oğlan çocuklarının tuvalet, banyo, menstrüal dönem vb. tüm ihtiyaçlarını karşılayabiliyor fakat özellikle kız çocuklar yaşları ilerledikçe -cinsiyet, beden, cinsellik, çıplaklık, beden sıvıları vb. konuları tabulaştırıldığı için- babadan uzaklaştırılıp (baba bu ortamdan zaten çoktan uzaklaşmamışsa tabii!) tamamen annenin kontrolüne veriliyor. Bu da annelerin hem fiziki hem düşünsel hem de duygusal yükünün artması demek.

Engelli çocukların bakımı, evdeki cinsiyetçi iş bölümünün dışında bir konu değil. Nasıl ki temizlik ve beslenme gibi işler "kadınların işi" sayılıyorsa, hasta/engelli/yaşlı/bebek bakımı da kadınların işi kabul ediliyor. Bununla da kalmıyor; çocuğun özel eğitime, hastaneye veya sosyal mekanlara götürülmesi işini de kadınlar üstleniyor. Kadınların mülksüzlüğü ve yalnızlığı hakkında fikir sahibi olan herkesin gözünün önüne şu manzara gelecektir: Kuruma gitmek üzere down sendromlu çocuğuyla birlikte kış günü yağış altında bir saat dolmuş bekleyen anneler... Otizmli çocuğu dersteyken kapıda saatlerce onu bekleyen, çocuğunun öfke nöbetlerine maruz kalan anneler... Örnekleri çoğaltabiliriz. Oysa çocuk ebeveynin ortak ürünüdür ve bakım sorumlulukları da paylaşılmalıdır, herkesin bildiği gibi. Herkesin bildiği ve çok azımızın yaptığı gibi!

Sorunuzun ikinci kısmına gelirsek... Engelli annelerinin sosyal güvenlik kapsamına alınma talebi olduğunu biliyoruz. Ev içi bakım emeği ücretsiz ve güvencesizdir, o nedenle bu, son derece haklı bir talep. İkincisi, ruhsal destek hizmetleri sağlanması gerekir. Örneğin kadınlara yönelik şiddet vakalarıyla ve mağdurlarla çalışan kadın örgütlerinin aktivistleri zaman zaman süpervizyon alırlar;

sürekli şiddet anlatımına maruz kaldıkları için ruhsal olarak yıpratıcıdır bu hizmet veren kişilerin de desteğe ihtiyacı vardır, bu nedenle alırlar. Engelli annelerine de benzer bir hizmetin sosyal devlet anlayışının gereği olarak sunulması lazım. Çünkü özellikle zihinsel engelli çocukların anneleri yoğun bir dışlanmayla da karşı karşıya. Ve konuşmaya, anlatmaya, paylaşmaya ihtiyaçları var. muhafazakar topluluklarda bu hizmet din görevlileri tarafından informal olarak veriliyor. Bu da engelliliğin bir kader, ceza veya günah sonucu gerçekleştiği algısını besliyor, dolayısıyla hak arama bilinci köreliyor ve nihayetinde ailede çocuklar için yapılması gerekenlerin pek çoğu yapılmıyor. Kabullenme ile öğretilmiş çaresizliği birbirinden ayırt etmek gerekiyor ve bu da din/ inanç aracılılarıyla değil meslek profesyonelleriyle yürütülmesi gereken bir süreç.

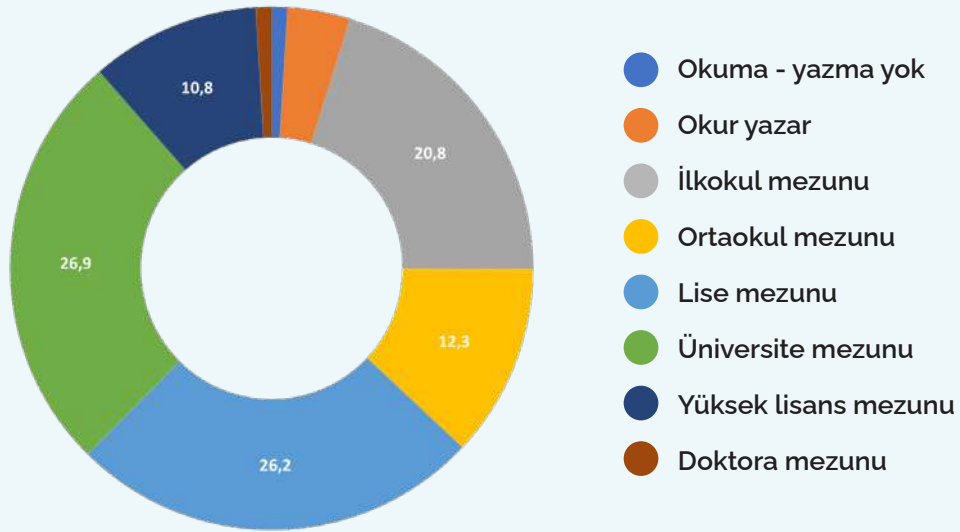
Üçüncüsü, yine engelli annelerinin zaman zaman çocuklarını bırakıp biraz nefes alabilecekleri, kendilerine zaman ayırmalarına izin verecek merkezlere yönelik talebi. Bunu da haklı bir talep olarak görüyorum.

Dördüncüsü, "yerinde hizmet" anlayışının geliştirilmesi ve imkanların çeşitlenmesi lazım. Engelli ailelerinin, yaşadıkları semtte eğitim, bakım, sağlık, sosyalleşme gibi imkanlara erişebilirliği çok mühim. Çocuğunu uzaktaki bir merkeze götürmek zorunda kalmamalı anneler. Ben bu konuda uzman değilim ama sanırım bu, çocuk için de iyi değil. Yaşadığı alıştığı yerin dışına çıktıklarında kaygı düzeyleri artabilir, hırçınlaşabilir veya korkabilirler. Zaman ve masraf açısından da annelerin buna ihtiyacı var.

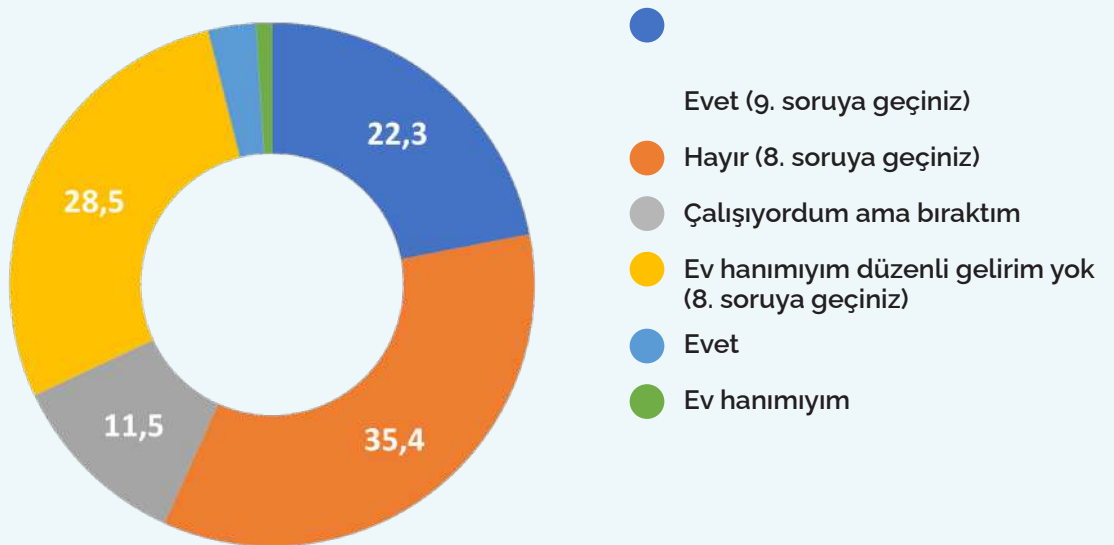
Beşincisi; istihdama katılımda kolaylık ve uygun iş koşulları sağlanmalı. Ki aşağıdaki sorunuz için de geçerli bu yanıtım.

2 - KATILIMCILARIN EĞİTİM DURUMLARI

KATILIMCILARIN EĞİTİM DURUMLARI

Çalışmaya katılan kadınların ¼'ten fazlası (%26,9) üniversite mezunu, diğer ¼'i ise (%26,2) lise mezunudur.

3- KATILIMCILARIN ÇALIŞMA DURUMLARI

Çalışmaya katılan kadınların %26,9'unun üniversite ve %26,2'sinin lise mezunu olmasına rağmen katılımcıların %75,4'ü herhangi bir gelir getirici işte çalışmamaktadır.

DİSK'in 2020/Nisan döneminde yaptığı araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de kadın işsizlik oranı %16,3 ve engelli kadınların işsizlik oranı %31,6 iken engelli çocukların bakımını üstlenen kadınlarda gelir getirici bir işte çalışmama, işsiz olma oranı %75,4'tür.

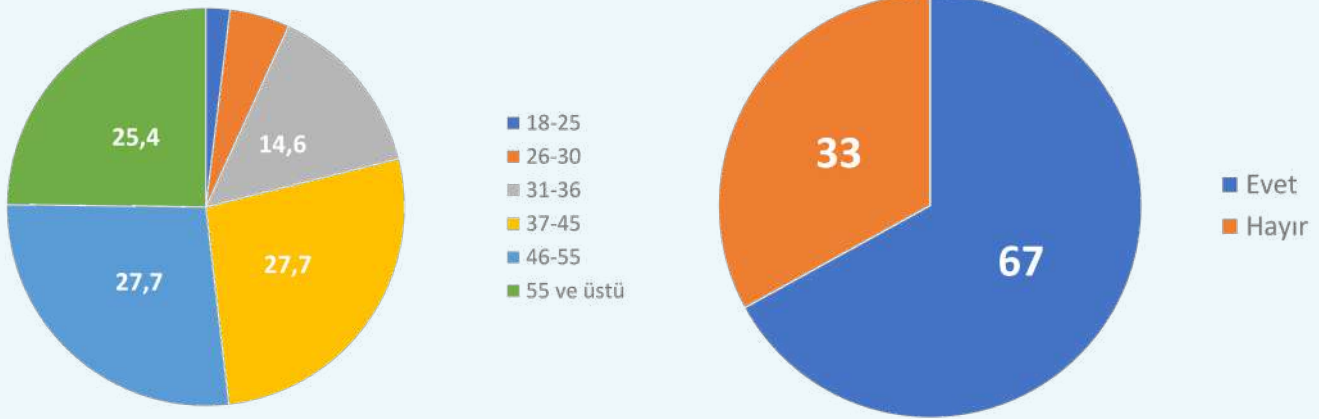
Bu oran kadınların 4,6 katı ve engelli kadınların 2,4 katı kadardır.

Engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların %71,5'i çalışma yaşamında aktif olarak bulunulabilecek 18-55 yaş arasındadır.

Söz konusu veri %75,4 olan işsizlik oranının aktif çalışma yaşamına katılabilecek bir kesimin istihdam sürecinin dışında kaldığını göstermektedir.

Engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların yaklaşık %75,4'ü işsiz durumdadır ve kadınların %67'si çalışma olanaklarının olması durumunda çalışmak istediklerini belirtmektedirler.

Söz konusu oranlar kadınların engelli çocukların bakımlarını üstlendikleri için çalışma yaşamının dışında kaldıklarını göstermektedir.

⁶ <http://disk.org.tr/2020/04/nisan-2020-issizlik-ve-istihdam-raporu-pandemi-oncesinde-issizlikte-vahim-tablo/>

⁷ <http://www.korlerfederasyonu.org.tr/>

ODAK GRUP TOPLANTISI DEĞERLENDİRMESİ:

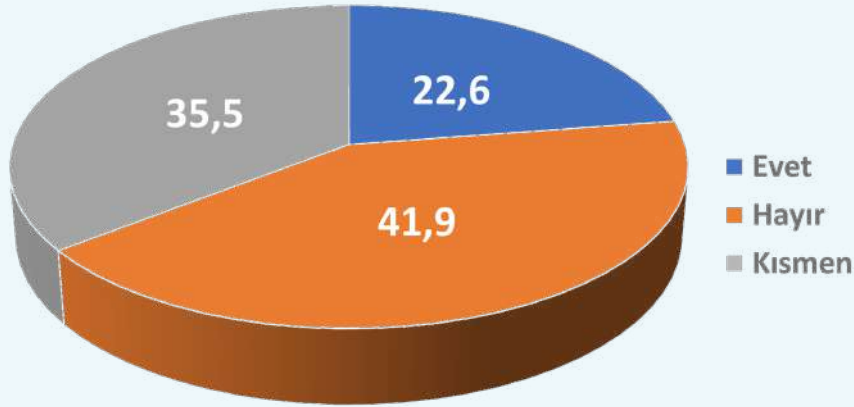
Kadın istihdamıyla ilgili ülke geneline yaygın, hakları gözetilen ve sürdürülebilir politikalar olmadığı için, iş yaşamına katılımı ile ilgili olarak kadınlar zaten çok güçsüzleştirilmiş durumda. Engelli çocuğa sahip olan kadınlar daha da zayıf halka. Düşünün, özel sektörde kadınlara evlilik, hamilelik, süt izni gibi olasılıklar gerekçe gösterilerek iş verilmiyor, böyle çok vaka duyarsınız. Erkekler tercih ediliyor. Kadın işsizliği sadece işsizlik değildir; aynı zamanda kadın yoksulluğudur, topluma dahil olma hakkının ihlalidir, ekonomik geliri olmayan kadınların ev içi şiddete "katlanma" riski daha yüksektir, sosyalleşme imkanı olmaması da kişisel gelişimin önünde bir engeldir. Sosyal güvence açısından da engelli annelerinin çalışma yaşamına katılması gerekir. Çalışma yaşamı aynı zamanda engelli hakları mücadelesi için onları güçlendirir, yüreklendirir, bilgilenme kaynaklarına erişimlerini hızlandırır.

Yüzde 80'i aşan engelli anneleri işsizliği, kayda değer bir veri. Çalışmak isteyen yüzde 67'nin motivasyonu hakkında konuşmak ise burada daha kritik. Çünkü çalışmama sebeplerinin farkındayız ama çalışmak isteyenlerin gerekçesinin sadece ekonomik olmadığını anlamaya ihtiyacımız var. Evdeki ortamdan uzaklaşmak, hayata karışmak, gelir elde ederek başkasına muhtaçlığı kırmak, kendi ihtiyaçlarının görünür olmasını sağlamak, kendini rehabilite etmek... hepsi anlaşılabilir gerekçeler. Ataerkil toplum düzeni kadınları kendilerini feda etmeye, kendilerinden vazgeçmeye ve aileye adanmaya yönlendirir. Bunu da kutsar, kendini unutmaya, hatta kendini simgesel olarak öldürmeye sürüklediği kadınlara kutsiyet atfeder, çünkü onlar fedakar iş, cefakar anne olarak yüceltilir. Yani kutsallık yüklenerek kuşatılmış anneler aslında çemberin daralan kısmındadır ama çoğu zaman farkında değildirler.

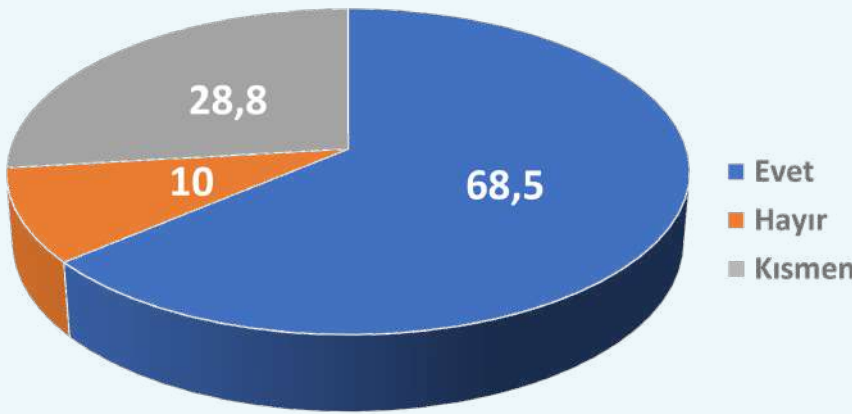
Engelli hareketinin kamudaki engelli kotasının yüzde 6'ya çıkarılmasını istemesi kadın istihdamına katkıda bulunur mu bilemiyorum. Kota yükselse bile bundan yine büyük ölçüde erkekler faydalanacaktır. Engelli annelerinin de bazı sektörlerde kota gibi uygulamalarla çalışmasının önü açılmalı. Örneğin sağlık ve yan sektörlerinde istihdam sağlanabilir. Çocukların devam ettiği bakım/ eğitim kurumlarında annelerin istihdam edilmesine öncelik verilebilir. İkinci olarak, özellikle dijital becerileri geliştirilerek (uzaktan kurslarla mesela) evden çalışma imkanları da artırılabilir. Böylece en azından ekonomik olarak rahatlamaları sağlanır.

4 - KATILIMCILARIN MEDENİ DURUMLARI

Çalışmaya katılan kadınların %68,5'i evliyken, %23,8'i evli olmadığını, %7,7'ssi ise eşlerini kaybettiği ve evli olmadığını belirtmişlerdir.

EŞİNİZDEN AYRILMANIZDA ENGELLİ ÇOCUĞUNUZUN OLMASI BİR NEDEN MİDİR?

Çalışmaya katılan kadınlardan 31'i eşlerinden ayrıldığını belirtmişlerdir.

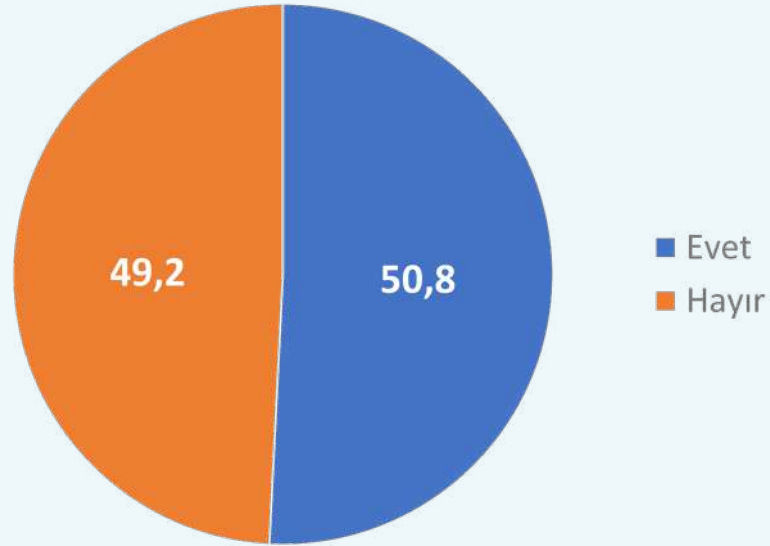
Eşlerinden ayrılan kadınların %22,6'sı eşlerinden ayrılmalarında engelli çocuklarının olmasının bir neden olduğunu belirtirken %35,5'i ise engelli çocuklarının bulunmasının eşlerinden ayrılmalarında kısmen etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Eşlerin ayrılması durumunda engelli çocukların bakım sorumluluğunun büyük oranda annelerde kaldığı anlaşılmaktadır.

ODAK GRUP TOPLANTISI DEĞERLENDİRMESİ:

Ev içi bakım emeğinden kadınların sorumlu kılındığı cinsiyetçi/ataerkil/heteroseksist aile düzeninde kadınlar eş-hizmetçi-anne rollerinin dışında pek var olamıyor, olamıyoruz. Kimliklerimiz kadar bedenlerimiz de araçsallaştırıldığı için engelli çocuk dünyaya getirmenin "sorumlusu" olarak da sayılabiliyoruz. Bakım yükümlülüğünün, toplumsal cinsiyet klişeleri nedeniyle kadınların üzerinde olması, baba figürünü çekirdeğin dışındaki halkaya itebiliyor. Bu da erkek için ev ve eş terkinin hızlandırabiliyor. Evlilik, erkeklere bir konfor alanı yaratıyor, çünkü yine toplumsal cinsiyet rolleri/kalıpları gereği, özel alanla ilgili konuları kadınlara bırakıp işin içinden sıyrılabilirler. Özel alandaki rutini/döngüyü bozan herhangi bir kriz durumunda, -ki engelli çocuğa, özellikle de zihinsel engelli çocuğa sahip olmak daha yüksek "kriz" demek olduğu için- oradan kolayca uzaklaşabiliyorlar. Anneler ise -tekrar tekrar toplumsal cinsiyet rollerini vurgulayarak söylüyorum- kendi hayatlarından vazgeçmek pahasına bile olsa çocuklarını bırakıp gidemiyorlar. Ne kadar fedakar olduklarından bahsetmiyorum; burada mesele toplumun ve kültürün "bir anne çocuğunu bırakır mı hiç" baskısı. Yani öğretilmiş kadınlık. Babalar için niçin bunu bu netlikte söyleyemiyoruz? Neden anneleri ne olursa olsun duruma "katlanması" beklenen kişiler olarak kodluyoruz? Annelik, başımızın üzerinde sonsuz sınırsız bir iyilik halesiyle dolaştığımız anlamına gelmemeli. Bizim de dayanabileceğimiz ve dayanamayacağımız şeyler var. Sevdiklerimiz ve sevmediklerimiz var. Sırf çocuk doğurma kabiliyetimiz var diye çocukla ilgili her sürecin tek sorumlusu, tek bakım vereni, tek acı çekenini veya tek gurur duymanı olamayız... Gelelim elde ettiğiniz veriye. Engelli çocuk annelerinin işlerinden ayrılma nedenlerinin çok karmaşık olduğuna eminim. Öne çıkan, daha görünür olan veya daha görünür olması istenen sebepler vardır mutlaka. Örneğin evlilik içi istismar ve şiddet, yalnız bırakılma, değersizleştirme, mutsuzluk, uyumsuzluk gibi birçok sorun, engelli çocuğa sahip olmakla daha da derinleşebilir veya diğer organik sebepleri topluma anlatmak istemeyen çiftler engelli çocuk nedeniyle ayrıldıklarını söyleyebilir. Diğer yandan, engelli çocuğa sahip olmak, bütün o ev içi sorunların çözümü için yeterli iletişimi, diyalogu, zamanı ve emeği sunmaya imkan vermediği için sorunlar devam ediyor olabilir ve bu da boşanmayla sonuçlanabilir. Bu çok karmaşık bir süreç. Yüzde 22,6 yüksek bir oran. Bu oranın içinde "çocuğuyla ilgilenmediği, bakım yükünü paylaşmadığı vb. gerekçelerle çocuğun babasından ayrıldım, onu terk ettim..." diyen anneler var mıdır bunu merak ederim. Çünkü genellikle anneler ihmal ve istismar ediliyor. Boşanmaların ardından nafaka, tazminat gibi yasal yükümlülükler uygulanmış mı, kadınlar ortak konutta mı yaşamaya devam ediyor yoksa yer değiştirmek zorunda mı kalmış, engelli çocuğuna halihazırda tek başına mı bakıyor... gibi birçok ilave soru da şu an zihnimi zorluyor.

DÜZENLİ BİR GELİR SAHİBİ OLMA DURUMLARI

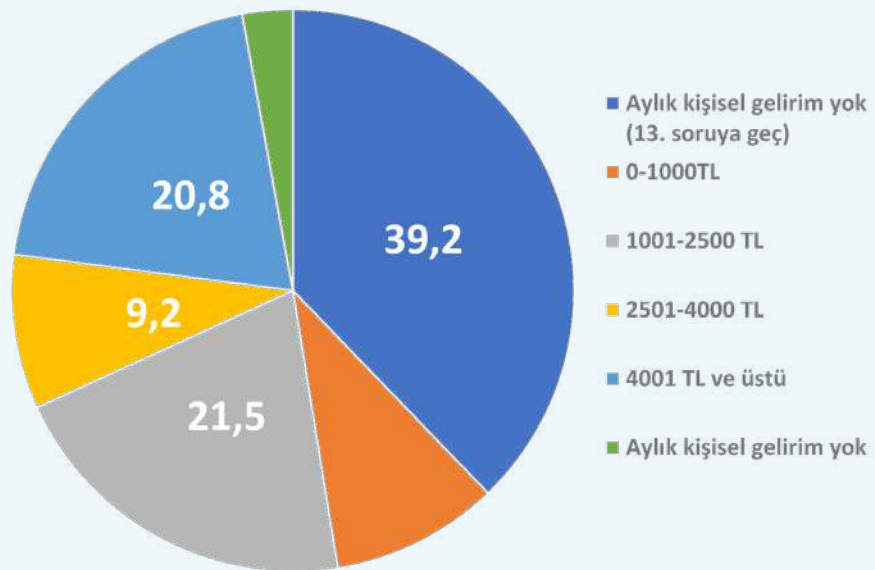
Çalışmaya katılan kadınların yarısının "düzenli" gelirleri bulunmamaktadır.

Diğer taraftan katılımcılara aylık kişisel gelirlerinin ne kadar olduğu sorulmuştur. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar şu şekildedir,

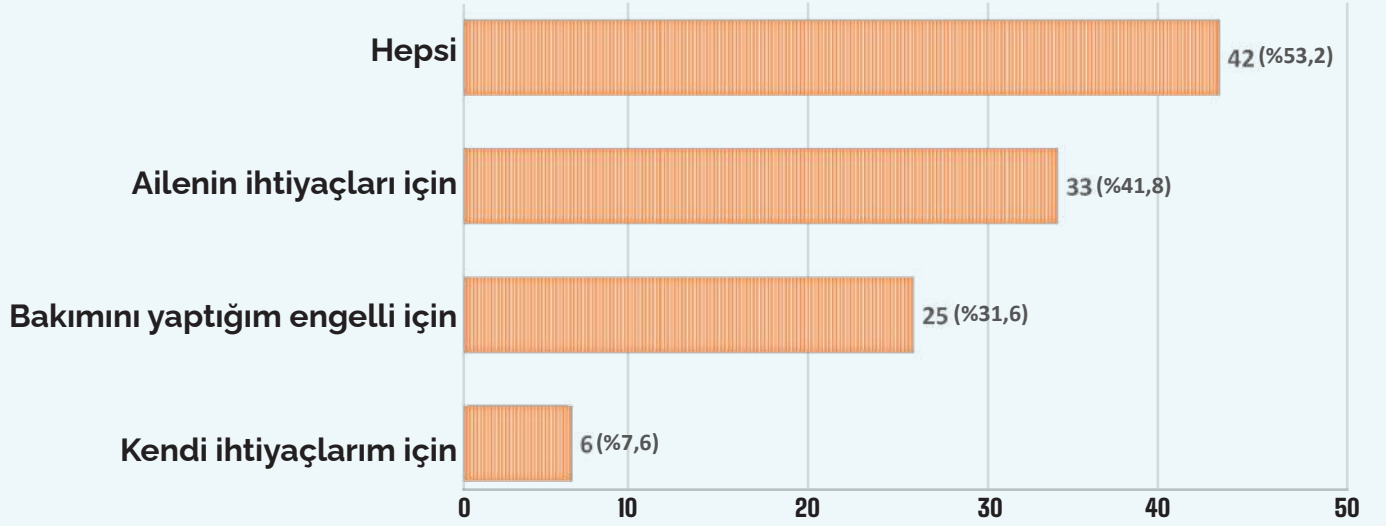
%39,2'sinin aylık kişisel geliri bulunmamaktadır.

%7,7'sinin aylık kişisel geliri 1.000TL'nin altında, %21,5'inin aylık kişisel geliri 1.000-2.500TL arasındadır.

Katılımcıların sadece %20,8'inin aylık kişisel geliri 4.000TL'nin üzerindedir.

KİŞİSEL GELİRİNİZİ KİMİN İÇİN HARCİYORSUNUZ?

Engelli bakımını üstlenen kadınların aylık kişisel gelirlerinin çok düşük olmasının yanı sıra elde edilen gelirin sadece %7,6'sı kadınların kendi ihtiyaçları için harcanmaktadır.

Bakımı üstlenen kadınların 1/3'ü gelirlerini bakımını yaptıkları engelli çocuk için harcamaktadır.

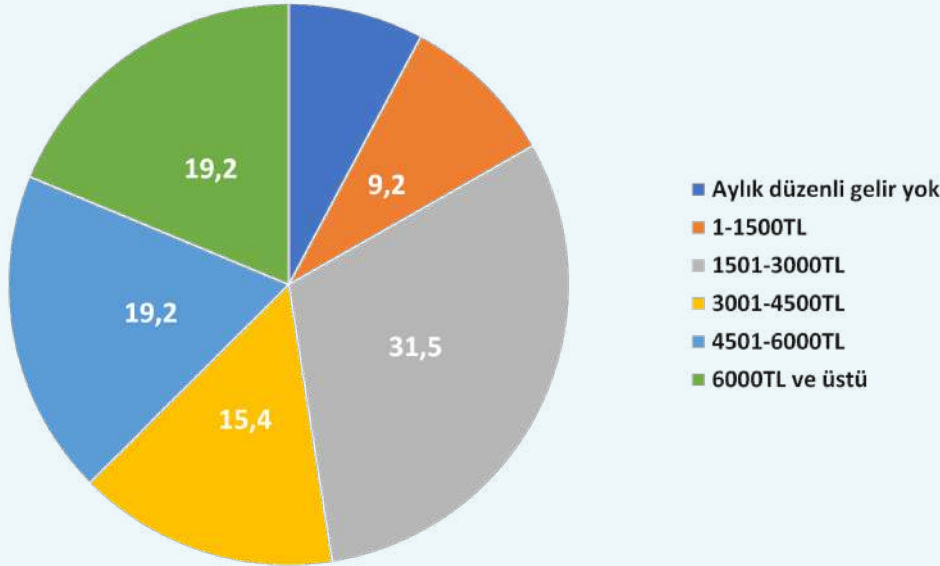
Kadınların %41,8'i ise kişisel gelirlerini ailenin geçimini sağlamak için harcamaktadır.

ODAK GRUP TOPLANTISI DEĞERLENDİRMESİ:

İşte yine kendinden vazgeçirilmeye karşı karşıyayız! Kendilerine harcayacakları paraları olsa bile, evden dışarı çıkamayan, çocuğun durumuna odaklı bir gündelik yaşam sürmek zorunda olan çok sayıda kadın var. Kendi ihtiyaçlarının görünmezliği hem özel alana sıkışmalarından kaynaklı hem de engelli çocuğa bakıyor olmanın ev mesaisini ikiye üçe katlamasından kaynaklı bence. Genel olarak kadınlar ellerindeki paranın çok azıyla kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılama eğiliminde. Bu aslında eğilimden öte, yine toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili bir refleks. Yuvayı dışı kuş yapar diye büyütülüyorsanız, yegane rolünüz ailenin iyi olma halinin devamı ise, kendi ihtiyaçlarınıza zaman ve kaynak ayırmanız ayıplanır. Engelli çocuk annelerinde daha fazla karşılaştığımızı düşünüyorum bu durumla. Ayrıca, mahalle baskısından da söz etmek lazım; engelli çocuğu olan kadının kıyafet satın alması, kuaföre gitmesi, seyahat etmesi, kültürel ihtiyaçlarını gidermesi de tepki görebileceğinden, kadınlar kendilerini geri planlarda tutmak zorunda hissediyor. Sanki öyle yaptıklarında evdeki çocuğu hiç düşünmüyorlar, onu ihmal ediyorlarmış gibi! Sanki giyinip süslenirlerse çocuğun "tedavisi" için kullanılacak kaynak heba ediliyormuş gibi!! Bu bir baskıdır. Böyle düşünenlerin babaların sık sık otomobil veya cep telefonu yenilemesine dair de bir çift lafı olmalı kanımca.

Bir de yine şu ilave soru gündemime geliyor: Kendim için harcıyorum diyenlerin kastettiği harcamalar acaba ne kadar "kendileri" için? Korkarım burada bahsedilen harcamalar arkadaşlarıyla dışarı çıkmak, küçük bir tatil yapmak veya sinemaya gitmek değil gibi pek? Dileyelim öyle olsun.

HANE GELİRİ AÇISINDAN DURUM

Engelli çocukla beraber yaşayanların %5,4'ünün evine aylık olarak düzenli gelir girmemektedir. Bununla beraber engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların %40,7'sinin hane halkı aylık geliri 3.000TL'nin altındadır.

%56,1'in hane halkı aylık geliri ise 4.500TL'nin altındadır.

Birleşik Metal-İş Sendikası Araştırma Merkezi'nin (BİSAM) 2020/Şubat dönemi için yaptığı araştırmaya göre 4 kişilik bir ailenin temel gereksinimlerini karşılamak için aylık yapması gereken harcama 2.292TL'dir. Bu harcama sadece gıda için yapılması gereken minimum tutardır. Bu tutar açlık sınırı olarak kabul edilmektedir.

Aynı araştırmaya göre yoksulluk sınırı ise 7.929TL'dir.

Söz konusu araştırmaya göre engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların %80'inin aylık kişisel gelirleri gıda ihtiyaçları için gereken 2.292TL'nin altında kalmaktadır.

Bu yönüyle, aylık kişisel geliri toplamı 5000TL'nin altında olan engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların açlık sınırı altında yaşamaktadırlar sonucuna ulaşılmaktadır.

Diğer bir ifadeyle BİSAM'ın yaptığı araştırmaya göre engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların %80'i açlık sınırının altında yaşamaktadır.

TÜİK verilerine göre 2019 yılında ortalama "Hane halkı Kullanılabilir Geliri" 59,873TL'dir. Söz konusu tutar hanenin aylık toplam gelirinin 12 ile çarpılmasıyla bulunmaktadır.

TÜİK'in resmi verisi ile kıyaslandığında, çalışmaya katılan kadınların %80'inden fazlasının aylık kişisel gelirleri ve %61,5'inin hane halkı aylık toplam geliri 5000TL'nin altında olmasından dolayı, kişisel gelir ve hane halkı toplam gelir bazında Türkiye ortalamasının altında gelire sahip olmaktadır.

3- KATILIMCILARIN ÇALIŞMA DURUMLARI

Türkiye'de Kişi başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla 2019 yılı için 9042\$'dır. Yani bu tutar 1 kişinin 2019 yılında ülkede üretilen değerden alacağı paydır. Engelli bakımını üstlenen kadınların %80'inin bütün aile gelirleri toplamı dahi 2019 yılı kişi başı GSYH tutarına ulaşmamaktadır.

Başka bir ifadeyle engelliler ve aileleri gelirin bölüşümünde büyük bir hak ihlaline ve adaletsizliğe uğramaktadırlar.

Toplumda gelirin eşit ve adil olmayan paylaşımı, engelliler ve aileleri söz konusu olduğunda daha olumsuz bir tablo ortaya çıkartmaktadır.

Aylık hane gelirinin yoksulluk/açlık sınırının altında kalması ve milli gelirin bölüşümünün adilce olmaması engelli çocuk bakımını üstlenen kadınlar için yoksullukla beraber "yoksunluk" durumunu yaratmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksunluk durumunu; bireyin sosyal dışlanması ve ekonomik, politik ve sosyal haklardan mahrum kalınması şeklinde tanımlamaktadır. Diğer bir anlatımla yoksunluk, bireylerin toplumsal hayatın parçası olmasını engelleyen, onların toplumdan dışlanması sonucunu doğuran ve ayrımcı uygulamaların bireyin yaşamını şekillendirdiği mahrumiyet durumu yaratmaktadır.

Yoksunluk söz konusu haklardan mahrum kalma sonucunu doğururken, haklardan mahrum kalma durumu da "açlık sınırının altında yaşama, temel gıda, bakım, barınma, sağlık, psikososyal destek giderlerini karşılayamama durumu şeklinde tanımlanan derin yoksulluğa neden olmaktadır.

Engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların %80'i için derin yoksulluk durumu söz konusudur.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'de² (CRPD) "Engellilerin çoğunluğunun yoksulluk koşullarında yaşadığı ve yoksulluğun engelliler üzerindeki olumsuz etkiler yarattığı" gerçeğine dikkat çekilmektedir.

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) yaptığı çalışmada "COVID-19 krizi dünya genelinde yoksul kadınların oranını çarpıcı bir şekilde artırarak, yoksulluk içinde yaşayan kadın ve erkekler arasındaki uçurumu derinleştirecektir" tespiti yapılmaktadır.

Çalışma sonucunda elde edilen ve engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların %80'inin açlık sınır altında yaşadığı ve toplumsal dışlanma ve ayrımcılıkla karşı karşıya olduğu değerlendirmesi, sözleşmede ve BM birimlerinin yaptığı değerlendirmelerde belirtilen durumu teyit etmektedir. Bu durum, sözleşmeye taraf devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti devleti yöneticilerine kaynakların adilce bölüşülmesi, istihdam, gelir desteği, sosyal haklar vb konularda engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların güçlendirilmesi gibi sorumluluklar yüklemektedir.

Sözleşme'de "Özellikle engelli kadın ve kızlar ve engelli yaşlılar dahil olmak üzere, engellilerin sosyal koruma programlarına ve yoksulluk azaltıcı programlara erişimini sağlamak" taraf devletlere sorumluluk ve görev olarak verilmektedir.

Bu anlamda, politika yapıcılar dışlanmaya neden olan olası nedenlere önlem alma konusunda doğrudan sorumludurlar⁸

Avrupa Sosyal Şartı'nın 4. maddesi, "Tüm çalışanların, kendileri ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlamak için yeterli ve adil bir ücret alma hakkı" olduğunu belirtmektedir ve Türkiye bu sözleşmeyi kabul etmiştir. Dolayısıyla söz konusu hükmün uygulanması ve milli gelir paylaşımında adaletin sağlanması ülke yöneticilerinin sorumluluğundadır.

İşsizliğin ve gelir kaybının artması, fiyatların yükselmesi, evde kalma ve kişinin salgına karşı kendisini korumak için temel gıdalara daha fazla ihtiyaç duyması gibi faktörler pandemi döneminde bireylerin yoksulluğun etkisini daha fazla hissetmelerine neden olmaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu'nun "Global Gender Gap Report 2020 -Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu 2020"ye göre pandemi öncesi dönemdeki değişim hızında, ekonomik katılım ve fırsattaki cinsiyet farkının kapanması için gereken süre 257 yıldır.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ise dünya genelinde kadınlar için yoksulluk oranının 2019-2021 yıllarında %2,7 düşmesini beklerken pandeminin etkisiyle bu oranın %9,1 artacağını ön görmektedir.³⁵

BM Kadın Birimi tarafından yayınlanan; "Öngörüden Müdahaleye: COVID-19 Salgını Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" raporuna göre ise Pandeminin etkisiyle aşırı yoksullaşan kadınların sayısı 2030 yılına kadar pandemi öncesi seviyeye geri dönemeyecektir.

Bu veriler, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde (CEDAW) belirtilen eşit ücret hakkı, eşdeğerdeki işte eşit muamele görme hakkının önemini teyit etmektedir.

İnsan hakları mekanizmalarının Pandeminin kadınlar üzerinde oluşturduğu hak ihlallerine yönelik değerlendirmeleri engellilik ve kadınlığın kesişiminin yarattığı çoklu ayrımcılığın etkisiyle engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların için daha güçlü bir şekilde geçerlidir.

Hanenin yoksulluk girdabına girmesinin yükü engelli çocuk bakımını üstlenen kadınları daha fazla olumsuz etkilemektedir.

Engelli bakımını üstlenen kadınların kişisel gelirlerinin ve hane ii aylık toplam gelirlerinin düşük olmasının yarattığı yoksulluk ve insan onuruna yaraşmayan yaşam şartlarını ağırlaştıran diğer bir unsur ise hane içinde yaşayan kişi sayısıdır.

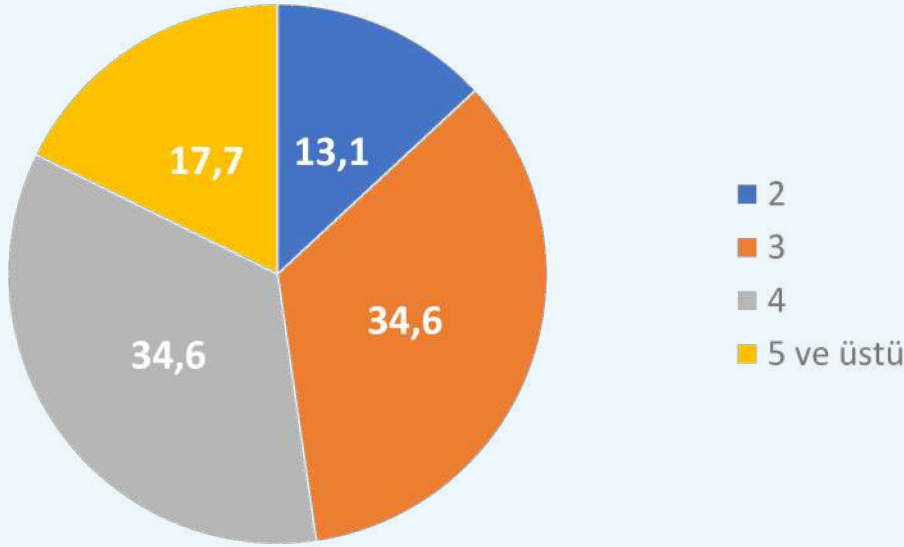
⁸ <https://derinyoksullukagi.org/2020/08/25/287/>

⁹ <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2020/09/COVID19-will-widen-gender-gap.html>

¹⁰ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

¹¹ <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/09/gender-equality-in-the-wake-of-covid-19>

HANEDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI AÇISINDAN DURUM

Engelli bakımını üstlenen kadınların %13,1'i aynı evde engelli çocukla beraber 2 kişi olarak yaşadıklarını belirtmiştir.

Katılımcıların %34,6'sı ailede 3 kişi olarak yaşadıklarını belirtirken, kadınların %52,4'ü aynı evi 4 ve daha fazla kişiyle paylaştıklarını belirtmiştir.

Kadınların aylık kişisel gelirlerinin ve hane halkı aylık toplam gelirlerinin yoksulluk ve açlık sınırı düzeyinde olmasına ek olarak hanede yaşayan kişi sayısının yüksek olması söz konusu yoksulluğu ve yoksunluğu daha derin hale getirmektedir.

Türkiye'de yıllar bazında aynı haneyi paylaşan kişi sayısı sürekli düşmektedir. Örneğin; 1975 yılında hane halkı büyüklüğü 5,78 kişi, 1990 yılında 5,05 kişi iken 2018 yılında 3,8 ve 2019 yılında ise 3,35 kişi olmuştur.

Avrupa Birliği'nde (AB) bu oran 2016 yılı verilerine göre 2,3 kişidir.

Engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların aynı evi paylaştıkları kişi sayısı Türkiye ortalamasının üstünde ve 1990 yılı hane halkı kişi sayısına yakın bir ortalamadadır.

Başka bir ifadeyle kadınlar, aynı evi paylaştıkları kişi sayısı bakımından Türkiye genel ortalamasını 30 yıl geriden takip etmektedirler.

Bu durum engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların aleyhine birçok hak ihlalinin doğmasına neden olmaktadır.

¹² <http://www.kaced.org/images/files/CEDAW%20metni.pdf>

¹³ <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101080>

¹⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyede-gecen-yil-ortalama-hanehalki-buyuklugu-3-35-kisi-oldu/1830614>

¹⁵ <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/ab-ve-turkiye-de-hanehalki-yapisi>

TÜİK'in farklı haber bültenlerindeki verileri üzerinden yapılan hesaplama göre son 10 yılda konut satışı %314 artmıştır. Yaşadıkları ailelerin büyüklüğü söz konusu konut satışı artışından engellilerin ve engellilere bakmakla yükümlü olan kadınların ve ailelerinin faydalanmadığını göstermektedir.

Verilen örnek, engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların ve ailelerinin ülke zenginliklerinin paylaşılmasından adil şekilde faydalanamadıklarının bir göstergesidir.

Barınma olanağının engelliler ve diğer dezavantajlı kesimler için temel bir sorun olmasından dolayı BM Yeterli Barınma Hakkı Özel Raportörü'nün "Barınmanın finansallaşmadan korunması ve daha iyi bir geleceğin inşa edilmesi" Covid-19 Rehberlik Notu'nda "Düşük maliyetli veya karşılanabilir konut olarak erişilebilecek konut birimlerinin oranı yerel talebi anlamlı bir şekilde karşılayacak biçimde hesaplanmalıdır" önerisinde bulunmaktadır.

Aynı evi paylaşan kişi sayısının fazla olması normal şartlarda ortaya çıkardığı olumsuzluklara ek olarak pandemi döneminde;

- Engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların ev içi iş yükünün artması,
- Temel ihtiyaçların karşılanmasında zorluklar yaşanması,
- Kendilerine ait odaların/bölümlerin bulunma ihtimalinin az olmasından dolayı kadınların kendilerine özel zamanlar ve uğraşlar yaratamaması,
- Virüsün bulaşma ihtimalinin yüksek olması gibi olumsuz sonuçları bulunmaktadır.

ABD'li epidemiyoloji uzmanı Justin Feldman, "New York'ta yoksul bölgelerde covid-19 gerekçesiyle hastane başvuru sayısının diğer bölgelere göre daha yüksek olduğunu" belirtiyor ve bu duruma neden olarakta iki temel noktaya dikkat çekiyor: "Kalabalık apartmanlar ve bu bölgelerde yaşayanların daha yoksul olması."

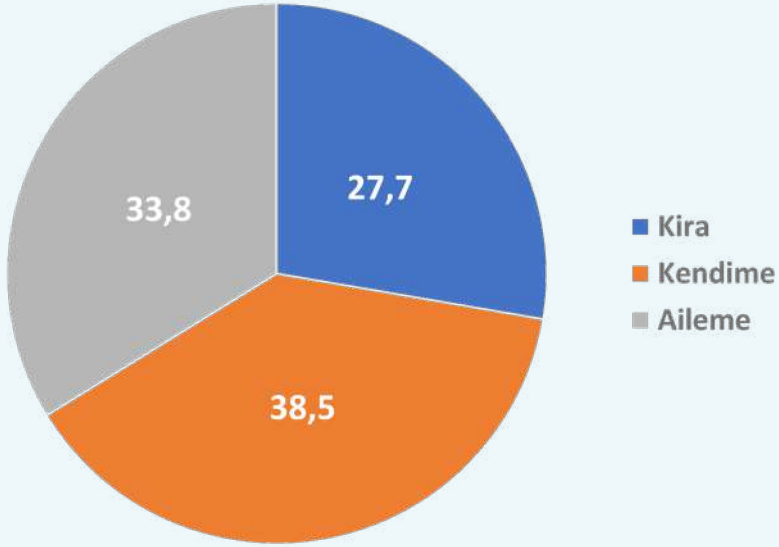
Engelli çocukların bakımını üstlenen kadınların 4 ve üstü sayıda kişiyle beraber kalabalık ev ortamlarında yaşaması, virüs salgınının aile içi bireyler arasında bulaşma ihtimalinin artmasına neden olmakta ve engellilerin ve bunlara bakma işini üstlenmiş olan kadınların sağlıklarını riske etmektedir.

¹⁶ http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=hb_x

¹⁷ <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2020/06/bar%C4%B1nman%C4%B1n-finansallas%C7%97mas%C4%B1-covid-19.pdf>

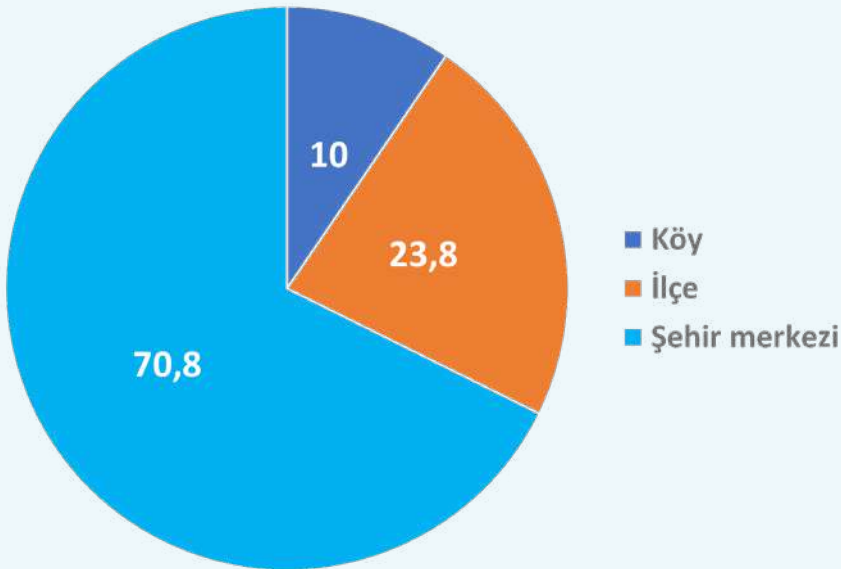
¹⁸ <https://medium.com/@jmfeldman/does-covid-19s-toll-reflect-social-inequality-early-evidence-from-nyc-209c3boa0ff7>

KATILIMCILARIN OTURDUKLARI EVİN SAHİPLİK DURUMLARI

Katılımcıların %61,5'i kendi evlerinde oturmamaktadır.

KATILIMCILARIN OTURDUKLARI LOKASYON BİLGİSİ

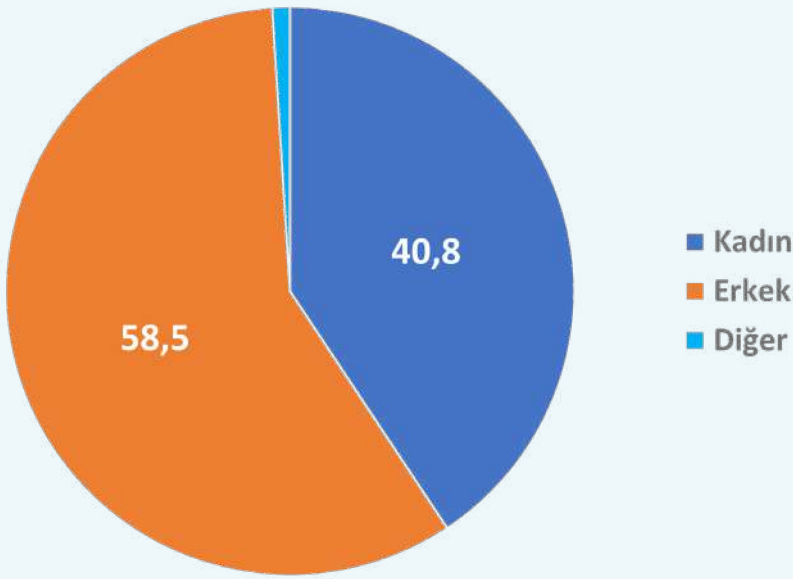

Çalışmaya katılan kadınların çok küçük bir kısmı köylerde otururken %70,8'i şehir merkezlerinde oturmaktadır.

Çalışmaya katılan engelli bakımı üstlenen kadınların %70,8'inin şehir merkezlerinde oturması ve %61,5'inin kendi evlerinin olmaması kira, elektrik, su, yol vb diğer gereksinimlerinin de olacağını, kendilerinin üretme olanakları olmayacağı için temel gıda ihtiyaçlarının büyük çoğunluğunu satın almak zorunda kalacaklarını göstermektedir.

Bu durum engelli aileleri için derin yoksulluk şartlarını ve açlık sınırının altında yaşama zorunluluğunu doğurmaktadır.

BAKIMI YAPILAN ENGELLİLERİN CİNSİYETİ

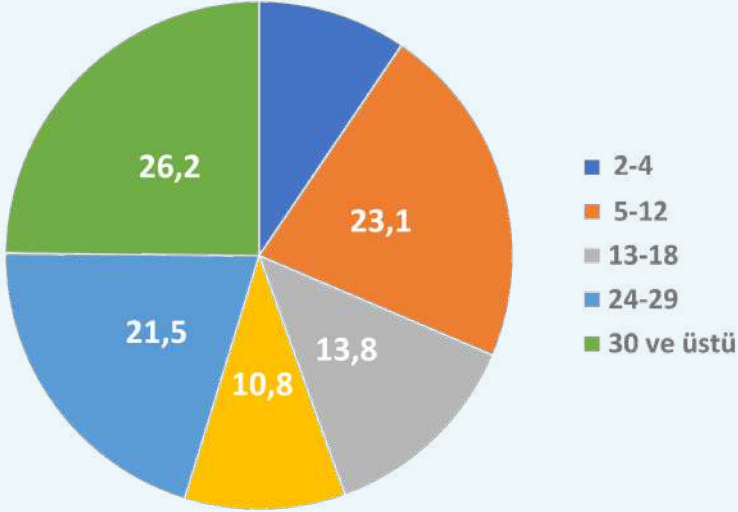

Bakımı yapılan engellilerin %58,5'i erkek, %40,8'i kadınlardan oluşmaktadır.

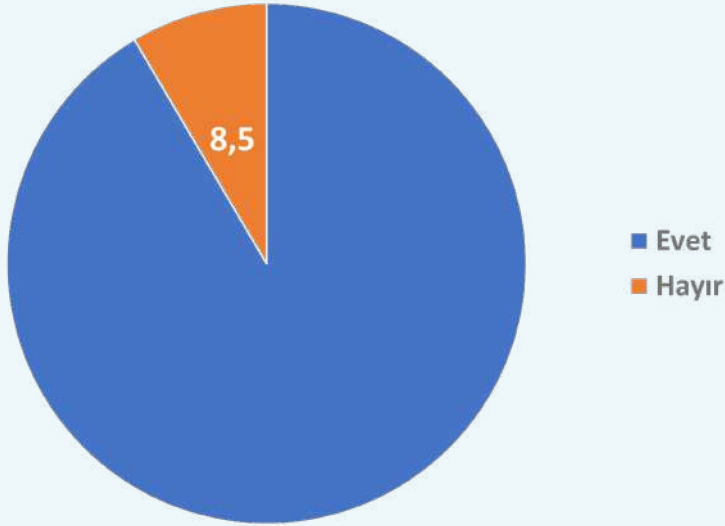
Bakım işini üstlenenlerin tamamına yakının kadınlardan oluşması erkek engellilerin bakımında ek zorlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Erkek engellilerin banyo, traş vb kişisel öz bakım ihtiyaçları, cinsellik eğitimi vb destekler konusunda kadınların ek desteğe ihtiyaçları söz konusu olmaktadır. Bu gereksinim bir taraftan kadınlar için yeni ekonomik külfetlerin ortaya çıkmasına veya engelli bireyin ihtiyaçlarının karşılanmamasına neden olmaktadır.

BAKIMI YAPILAN ENGELLİLERİN YAŞI

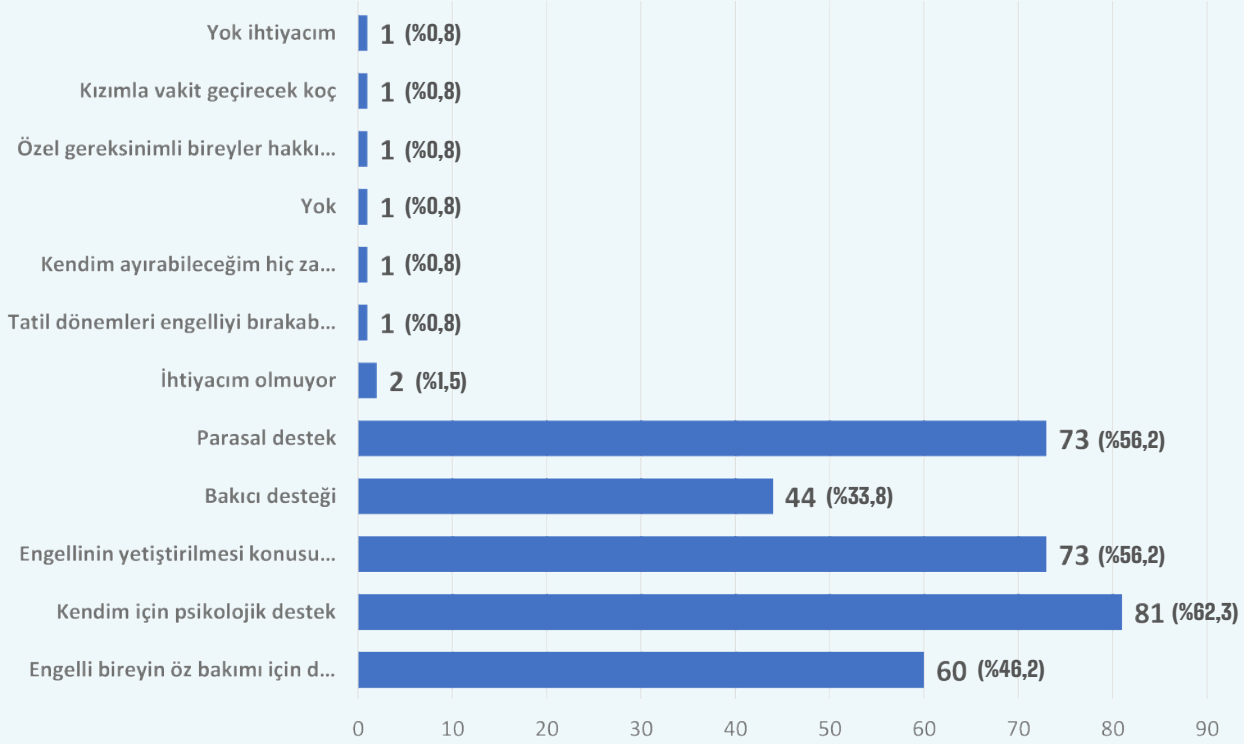

Bakımı yapılan engellilerin %63,1'inin yaşı 19 ve üstüdür. Bu durum çalışmaya katılan kadınların daha fazla desteğe ihtiyaç duymasına neden olmaktadır.

Hem söz konusu nedenlerden kaynaklanan zorluklardan hem de engelli bakımını üstlenen kadınların toplumsal yaşama her yönüyle katılamamasından dolayı kadınların %91,5'i desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

KADINLARIN GEREKSİNİM DUYDUKLARI İHTİYAÇLARI

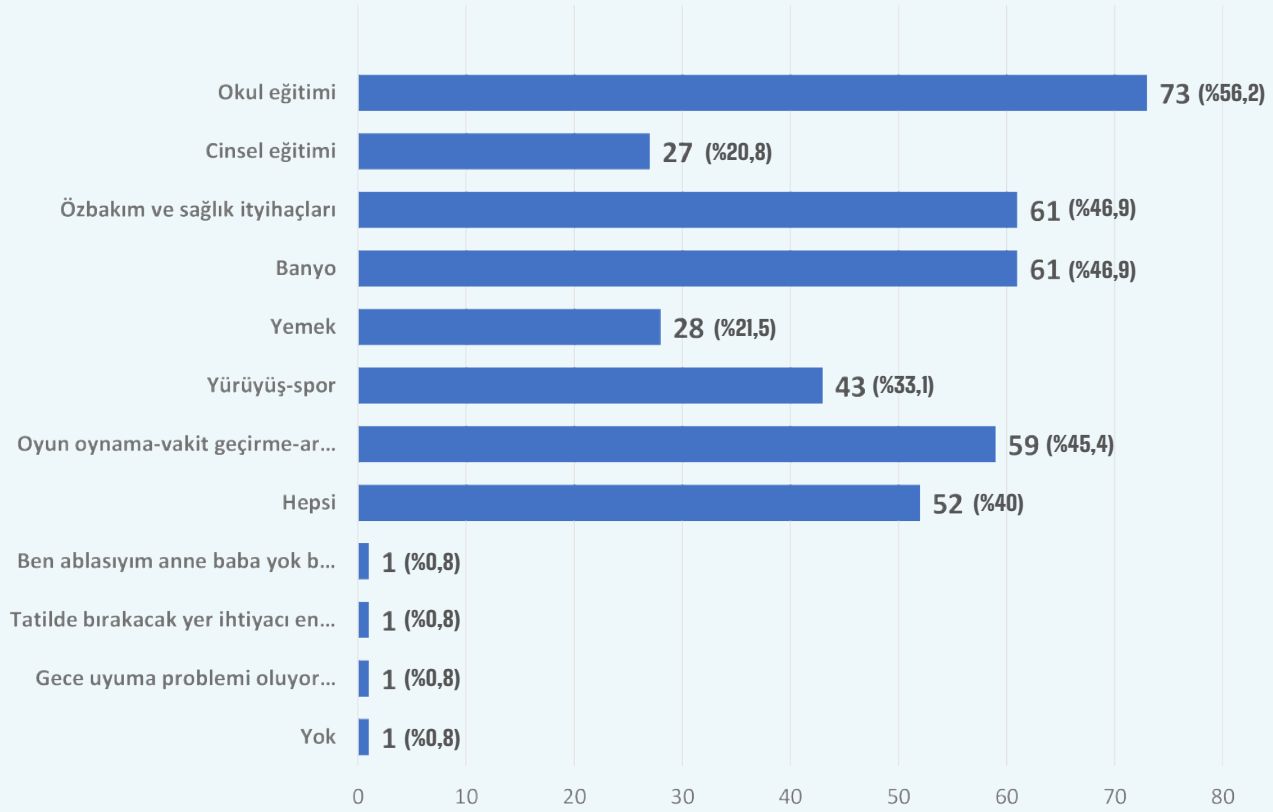
Engellilerin bakımını üstlenen kadınların %62,3'ü kendileri için psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

Katılımcıların %56,2'si parasal desteğe ihtiyaç duyarken aynı oranda engelli çocuğun yetiştirilmesi konusunda da desteğe gereksinim duyulmaktadır.

Engelli çocukların bakımını üstlenen kadınlar %46,2 düzeyinde engellilerin öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması konusunda destek gereksinimi duymaktadır.

Bakıcı desteği ihtiyacı ise %33,8'dir.

ENGELLİ BİREYLERİN İHTİYAÇLARI NELERDİR?

Evde bakımı üstlenilen engellilerin en öncelikli ihtiyaçları%56,2 ile eğitim konusu olmaktadır. Özbakım ve banyo ihtiyaçları , yürüyüş ve spor, cinsel eğitim, oyun oynamak ise engellilerin diğer ihtiyaçları olarak sıralanmıştır.

ODAK GRUP TOPLANTISI DEĞERLENDİRMESİ:

Çocuk için sağlanması/karşılanması gereken ihtiyaçlar bunlar. Ama çocuğun kendisinin ihtiyaçları farklı olabilir. Güvenlik ihtiyacının ve arkadaş ihtiyacının dile getirilmemiş olmasını ilginç buluyorum. Ebeveynin bu iki hususta ne düşündüğünü bilmeyi çok isterdim. Engelli çocuklar, tüm diğer çocuklar gibi, yetişkinlerin rehberliğine ihtiyaç duyarlar. Ve yasalarla korunmaları gerekir. Engelli çocuklar engelli olmayan çocuklara göre daha yüksek şiddet ve istismar riski altında. Zihinsel engelli çocuklara yönelik cinsel saldırılar, aile içi cinsel istismar, hatta fiziksel şiddet, kapatılma vb. daha çok görülüyor. Çocukların bunlardan korunması bir insan hakkı. Fakat toplumda şöyle ilkel bir algı var: Engelli kişileri herkes korur, sever, merhamet eder, onlar toplumun ortak himayesindeki kişilerdir ve herkes onlara yardım eder... gibi. Engelli bireyler de yasalarla, kurumlar tarafından korunabilirler ancak. Engelli çocukların ise hem toplumun geri kalanından hem de bazı durumlarda kendi ailelerinden korunmaları gerekir.

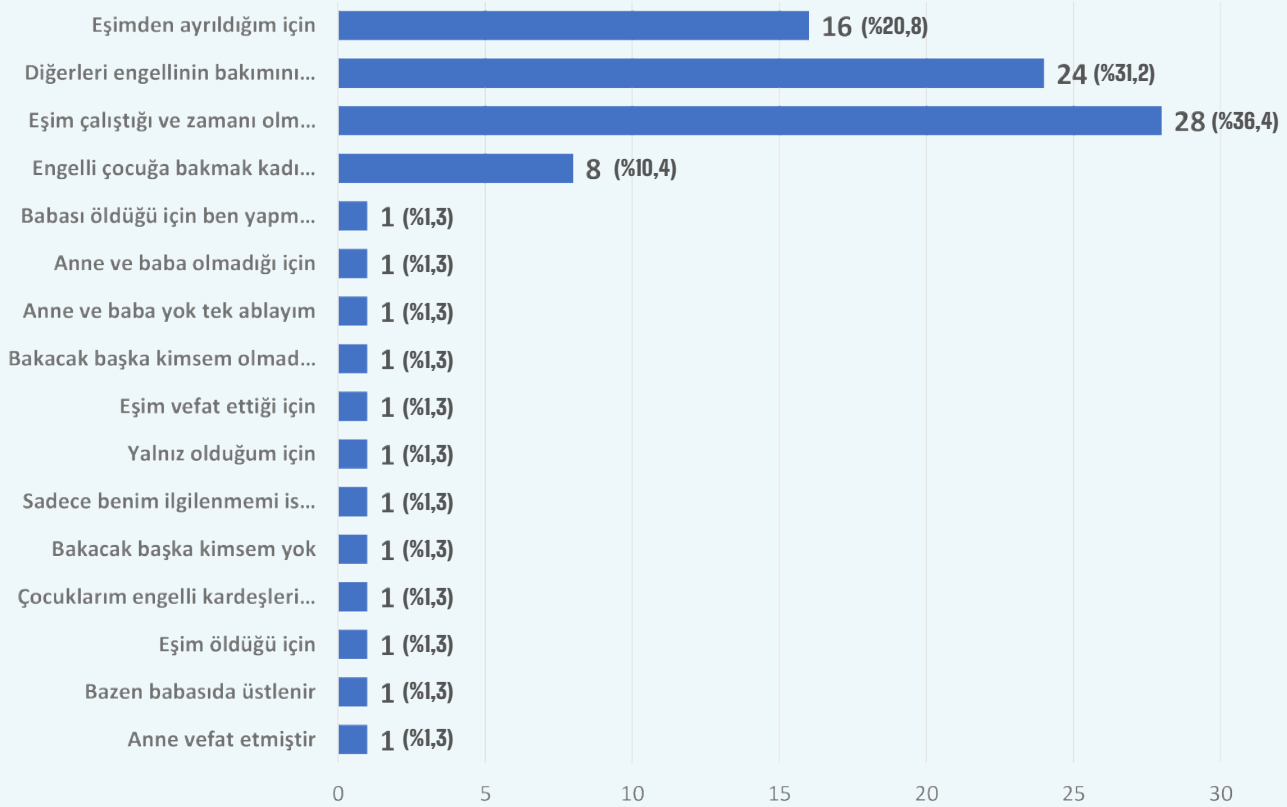
İhtiyaçlara yönelik yukarıdaki yanıtlar eğitimin önemine dikkat çekmekle birlikte, kabaca söylersek ailelerin yaklaşık yarısı için eğitim birinci öncelik değil. Bu yanıt üzerine hep birlikte düşünmeliyiz. Kör, sağır veya ortopedik ya da zihinsel engelli bir çocuk için engel durumuna uygun eğitimin sağlanması bütün yaşamını etkileyecek bir süreç olduğu halde ailelerin veya bakım verenlerin bu konuda yeterince bilgili olmadığı sonucunu çıkarabilir miyiz buradan? Korkarım evet.

Resmi otoritenin neyi yapması gerektiği açık. Neyi yapmaması gerektiğini de sivil toplum örgütleri yıllardır seslendiriyor. Engellileri, sosyal yardım verilerek bir kenarda tutmaktan öteye gidemeyen sosyal politikaların insan hakları temelinde dönüştürülmesi çok acil ve elzem. Eğitimin, özel eğitimin devlet güvencesinde ve kaliteli olması gerekiyor. Aileler çocuklarının ayda birkaç saat değil, yeterli eğitimi ücretsiz almasını istiyor. Bu en temel haklardan biri olduğu halde, yaşadığımız ülkede sadece varlıklı ebeveynler yeterli süreli eğitim için çocuklarına kaynak ayırıyorlar. Yoksul ve güvencesiz olanlar ise evde bu açığı kapatmaya çalışıyor. Bu da evde annenin yükünü artırıyor.

Sivil toplum örgütlerinin yapması gereken; engelli hakları savunuculuğu yaparken öncelikleri ve stratejileri iyi belirlemek, 3 Aralık gibi özel günleri bu stratejiler doğrultusunda doğru iletişim çalışmalarıyla talepleri ve ihtiyaçları görünür kılmak, ve üçüncü olarak da, hak savunuculuğu alanının aktörlerinin çeşitliliğine özen göstermek. Şunu demek istiyorum: Engelli örgütleri bir talebi dile getirmek için sokağa çıktığında veya bir kurumu ziyaret ettiğinde tüm engel gruplarından temsilcilerle birlikte bu yapılmalı. Bir grubun ihtiyaçları öne çıkmadan, hepsi bir arada seslendirilmeli, bütünlüklü bir hak savunuculuğu için bu çok önemli bence. Ve ayrıca, birbirimizin ihtiyaçlarının farkında olmamız açısından da önemli. Hak savunuculuğu bir bütündür. Görme engellilerin SMA'lı çocukların hakları için de mücadele etmesi, otizmli ailelerinin işitme engellilerin sorunlarını duyurmaya destek vermesi vb. beklenir. Bu, aramızdaki ilişkilerin daha demokratik olabilmesi bakımından da kıymetli bir yaklaşım benim için.

Elde ettiğiniz veriler arasında cinsel eğitime verilen yanıt oldukça ilginç. Oran çok düşük. Bunun birkaç nedeni olabilir; a) cinselliğin kolay kolay dile getirilemeyecek denli tabulaştırılmış bir konu olması, b) çocuk cinselliğinin önemli görülmemesi, cinsel uyanışın bir süre sonra geçeceğinin düşünülmesi, c) cinsel eğitim için nereden destek alınacağını bilinmemesi, d) ailelerin de bu eğitim için bilgisinin yeterli olmaması, e) utanç. Bu liste azalabilir, artabilir, ben sadece akıl yürütüyorum şu an. Çerçeveyi genişletirsek; çocuk, ergen, yetişkin veya yaşlı engellilerin toplumda cinsiyetsiz olarak görülmesi, cinsellikleri yokmuş gibi davranılması da aslında listenin en başına yazılmalı. Kültürel güçlüklerimiz de var bu ülkede; cinsellik kulaktan dolma bilgilerle ve çoğu zaman yanlış/eksik deneyimlerle öğrenilen bir durum. Çocukların engel durumuna uygun dil, yaklaşım, araç ve bilgilerle bu eğitimin verilmesi lazım, ki ailelerin de bu konuda daha talepkar olmasına ihtiyaç var.

ENGELLİ BAKIMINI NEDEN KADINLAR ÜSTLENİYOR?

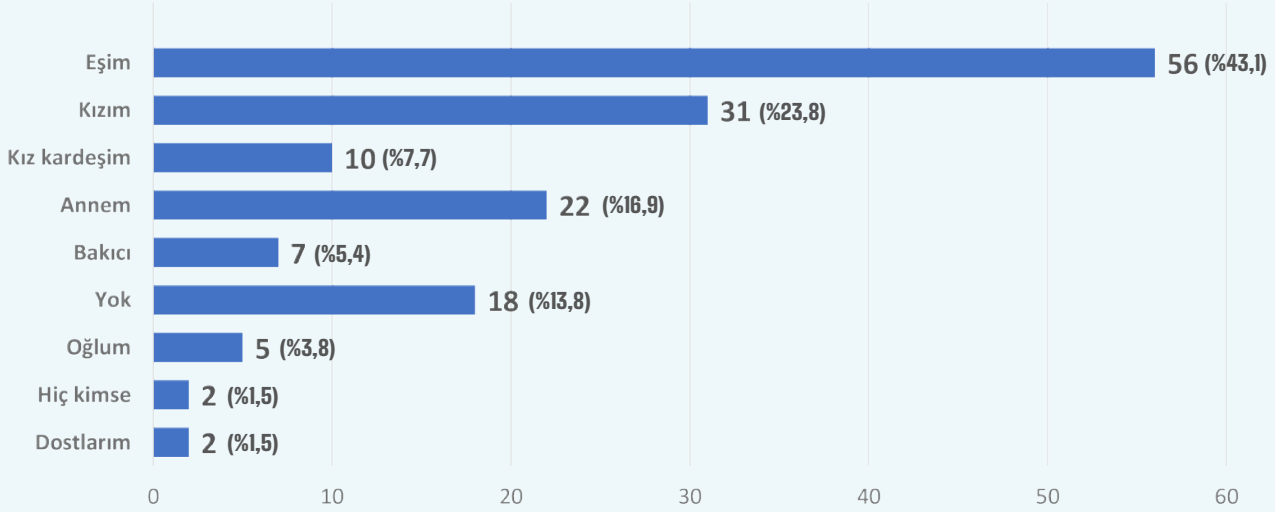

Kadınların %31,2'si başkalarına güvenmedikleri için engelli çocuğun bakımını kendileri üstlenmektedirler. Her 5 kadından 1'i ise eşlerinden ayrıldıkları için engelli çocuğun bakımının kendilerinin sorumluluğunda olduğunu belirtmektedirler.

Eşleri çalıştığı için engelli çocuğun bakım sorumluluğunun kendisine kaldığını belirtenlerin oranı %36,4'tür. Engelli çocuk bakımı konusunda görev kadınlara verilmiş ve erkekler çalışırken kadınlar bakım sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmışlardır.

Katılımcıların %10,4'ü ise engelli çocuğa bakma görevinin kadınlarda olmasından dolayı bakım sorumluluğunu üstlendiğini belirtmiştir.

ENGELLİ BAKIMINI ÜSTLENENLERE KİMLER YARDIMCI OLMAKTA, DESTEK SAĞLAMAKTADIR?

Engelli çocukların bakımlarını %99 oranında kadınlar yaparken bakımı üstlenen kadınlara ise yine başka kadınlar destek sağlamaktadır.

Engelli bakımı konusunda bakımı üstlenen kadınlara %48,4 oranında anne, kız kardeş, kız çocuğu gibi diğer kadınlar destek sağlamaktadır.

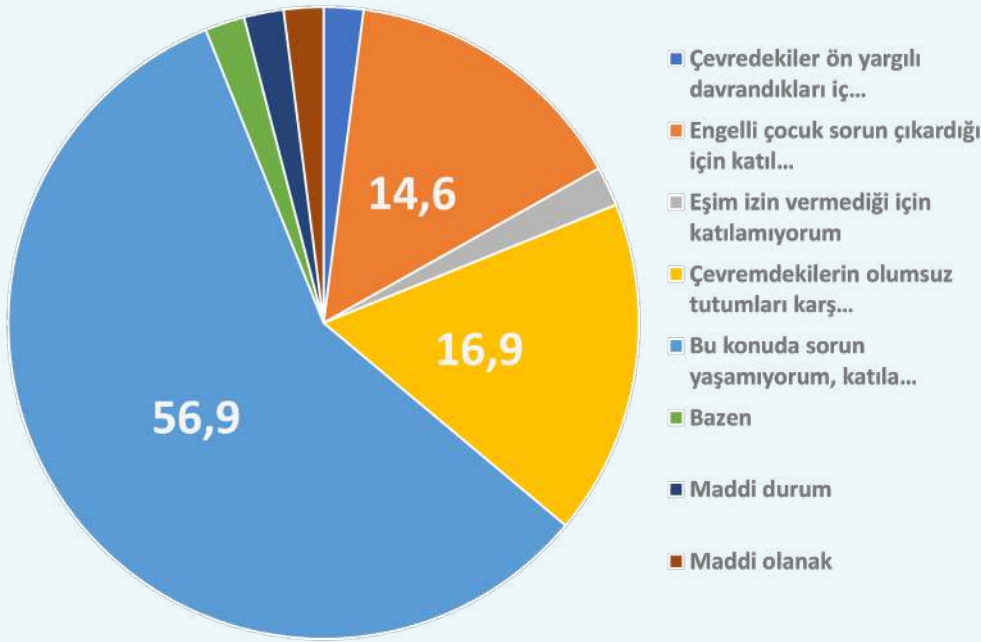
Kadınlara engelli çocuk bakımında eşlerinin sağladığı destek oranı ise %43,1 düzeyinde kalmaktadır.

ENGELLİ BİREYLE BERABER YAKIN AKRABA/ARKADAŞ ÇEVRENİZE ZİYARETE GİDEBİLİYOR MUSUNUZ?

Engelli bakımını üstlenen kadınların %62,3'ü engellilerle beraber akraba/arkadaş çevresini ziyaret edebildiğini, bu konuda sorun yaşamadığını belirtirken, %10'u akraba ve arkadaş çevresinin engel durumundan dolayı çocuğa karşı ön yargılı olduklarından dolayı ve %7,7'si de yine bu çevrenin engelli çocuğa karşı olumsuz davranışlarından dolayı engelli çocuğuyla beraber ziyaretlere gidemediğini belirtmektedir.

ENGELLİ BİREYLE BERABER ALIŞVERİŞ/SOKAKTA GEZME/ CAFE VE RESTORANTA GİBİ HALKA AÇIK YERLERE GİDEBİLİYOR MUSUNUZ?

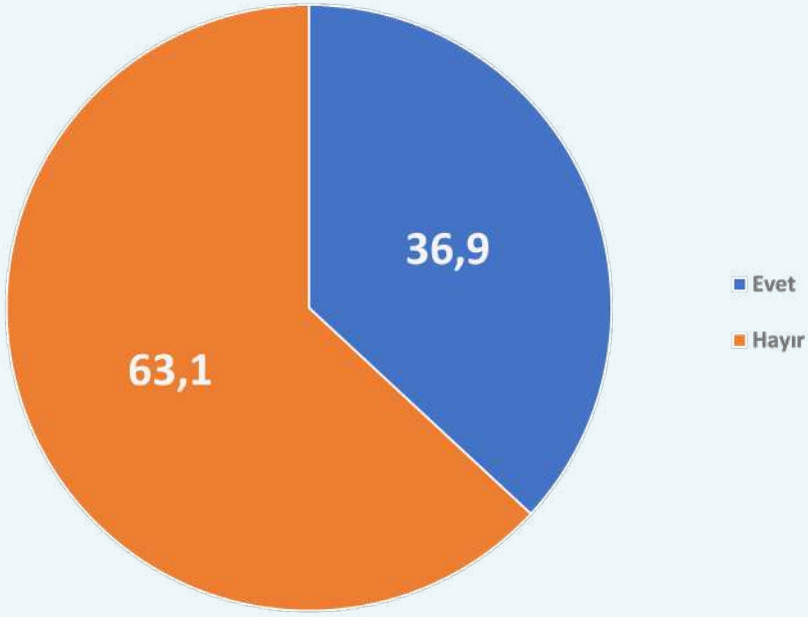
Engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların %56,9'u engelli çocukla beraber sosyal yaşama katılma konusunda sorun yaşamadığını belirtmektedir.

Kadınların %16,9'u çevrenin olumsuz tutumundan ve %3,1'i de çevrenin ön yargılarından dolayı sosyal yaşama katılamadığını belirtmiştir.

Engelli bakımını üstlenen kadınlar engelli çocuklarıyla beraber akraba/arkadaş ortamlarına kamusal yaşam alanlarına göre daha fazla katılabilmektedir.

Engelli çocuk konusunda yakın çevrede oluşan farkındalık durumu toplumun geneli söz konusu olduğunda aynı düzeyde bulunmamaktadır.

ENGELLİ ÇOCUK BAKIMI SIRASINDA KENDİNİZE VAKİT AYIRABİLİYOR MUSUNUZ?

Engelli çocuk bakımını üstlenen kadınların %63,1'i engelli bakımından dolayı kendilerine zaman ayıramadıklarını belirtmektedirler.

ODAK GRUP TOPLANTISI DEĞERLENDİRMESİ:

Engelli çocuğu olan kadınlar da tüm diğer kadınlar gibi, her şeyi yapamayabilirler. Her şeye gücümüz yetmeyebilir. Hepimiz hırslı, çalışkan, dayanıklı ve atak olamayabiliriz. O nedenle, kadınlara dışarıdan akıl vermeyi sevmem, şunu yapmalısınız, bu konuda daha çok çabalayın deme cüretini kendimde bulmam. Çünkü hiçbirimizin koşulları, imkanları, öz gücü aynı değil. Önerebileceğim tek şey, dayanışmadır. Komşu, akraba, aile üyesi veya arkadaş, kim olursak olalım, engelli anneleriyle dayanışmaya çalışabiliriz. Günün belli saatlerinde onların yardımına koşup çocuğa refakat edebiliriz mesela. Kadının ihtiyaçları için kendisine zaman ayırmasına yardımcı olabiliriz. Benim önerilerim engelli annelerine değil, onların çevresindeki diğer kişilere yönelik olabilir ancak.

Engel gruplarını temsil eden örgütlenmeleri de işin içine katarak, şunu da önerebilirim: Örneğin otizmlı anneler örgütlendiler, topluluk oluşturdular ve birlikte savunuculuk yapıyorlar ve eminim ki birbirlerine manevi anlamda da çok iyi geliyorlardır. Diğer engel grupları için de benzer gruplar kurulabilir. Motive edici ve yol gösterici olabilir bu.

Baba destek programları da geliştirmek mümkün. Bu konuda uzman derneklerin öncü çalışmalarından referans alabiliriz, AÇEV gibi. Engelli çocuğu olan annelere fazlaca yükleniyoruz sanki, biraz da babalara bu yükü dağıtabiliriz. Babaların da bu süreçte desteğe ihtiyaçları olabilir.

Son olarak, toplumca kronik bir hastalığımız var, o da akıl vermek. Kadınlara yardımcı olmak istiyorsak önce aklımızı kendimize saklamayı, yargılayıcı olmamayı öğrenmemiz lazım. Yakın zaman önce, otizmlı çocuğu olan annelerin mektuplarından oluşan bir kitabın editörlüğünü yaptım, annelerin çoğu bundan yakınıyordu. Çevreden gelen telkinler, akıl vermeler neticesinde bir baskı ortamı oluştuğunu, çocuğa tanı konulmasını ve sonraki süreci aksattığını anlatıyorlardı. Faydalı olmak istiyorsak, bilgi, belge ve deneyimlerimizi paylaşalım ve gerisini onlara bırakalım.

ENGELLİ BAKIMI KONUSUNDA DEVLETEN TALEBİNİZ NEDİR?

Engelli bakımını üstlene kadınların devletten en fazla beklenti içinde oldukları konu %75,4 ile "engelli bakımını üstlenen kadınların sosyal güvenlik primlerinin devlet tarafından karşılanmasıdır"

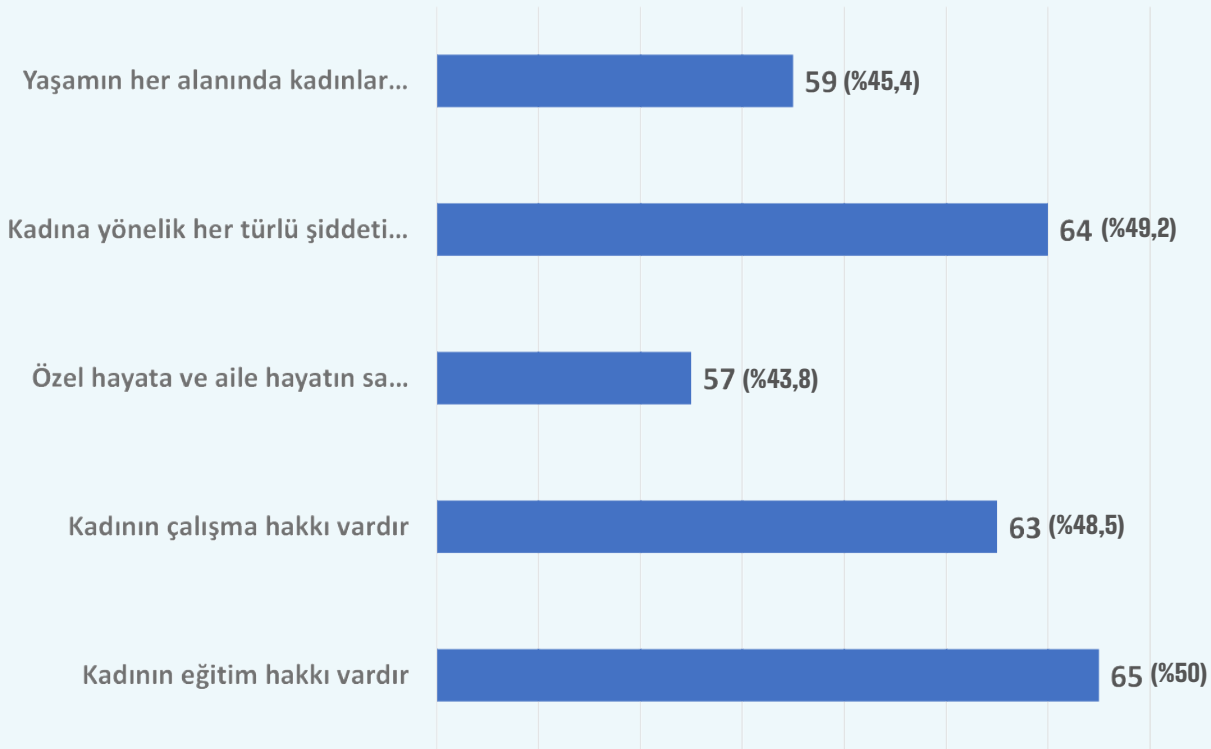
Diğer bir beklenti %67,7 ile "engelli bakım ücretlerinde gelir kriteri olarak ailenin toplam gelirine bakılması kriterinin uygulanmamasıdır"

Engelli ailelerinin uzun vadeli beklentisi ise kendilerinin olmayacakları dönemde çocuklarının bakım ve güvenliğinin devlet tarafından sağlanmasının garanti altına alınmasıdır.

Ücretsiz gündüz bakım evlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması,

Yatılı bakım merkezlerinin yaygınlaştırılması ve bakıcı desteği sağlanması da engelli bakımını üstlenen kadınların devletten beklentileridir.

Çalışmanın son sorusu ise engelli bakımını üstlenen kadınların **kadın hakları konusundaki farkındalık düzeyini belirlemeye yönelik** olarak hazırlanmıştır.

Yaşamın her alanında kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması devletin görevi olduğunu düşünenlerin oranı %45,4,

Kadına yönelik her türlü şiddetin kaldırılması devletin görevidir diyenlerin oranı %49,2,

Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ve eşlerin eşit hakları vardır diye düşünenlerin oranı %43,8,

Kadının Çalışma hakkı olduğunu kabul edenlerin oranı %48,5,

Kadının Eğitim Hakkı vardır diyenlerin oranı %50'dir.

Kadın hakları konusunda çalışma katılımcılarının ortalama olarak yarısına yakının farkındalıklarının bulunduğu tespit edilmiştir.

Kadın hakları, engelli hakları ve genel olarak insan hakları konularında kadınların güçlendirilmesi ihtiyacı söz konusudur.

6.SONUÇ

CEDAW "özellikle çocuk bakımevleri ağının tesisi ve geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülüklerini, görev sorumlulukları ve kamu hayatına katılma ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek" konusunda devletin sorumluluklarını hatırlatırken, CRPD 23. Maddesinde söz konusu gereklilik engelli çocuklar ve ailelerine özgülenen politikalara dönüştürülmüştür. CRPD "Taraf Devletler, velayet, vesayet, kayyımlık, evlat edinme veya ulusal mevzuatta bu kavramların benzerlerinin yer aldığı kurumlar hususunda-her durumda çocukların yararlarının üstün tutulması şartıyla-engelli hakları ve sorumluluklarını güvence altına alır. Engelliler çocuklarının bakım sorumluluklarını yerine getirirken Taraf Devletler uygun desteği sunar" ilkesini barındırmaktadır. Gerek engelli çocuklara gerekse de onlara bakım sorumluluğunu yerine getiren ailelere gerekli desteği sağlamanın devletlerin sorumluluğu olduğunu belirtmektedir.

Belirtilen düzenleme engelli çocukların bakım sorumluluğunu üstlenen kadın-erkeklerin yaşadıkları sorunların ve hak ihlallerinin kişisel sorunlar olmadığını, söz konusu durumlarda devletin sorumluluklar üstlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

CRPD engelliler ve aileleri için "Yeterli Yaşam Standardı ve Sosyal Korunma" sağlama sorumluluğunun devletlerde olduğunu belirterek "Yoksulluk koşullarında yaşayan engellilerin ve ailelerinin uygun eğitim, danışmanlık, mali yardım ve süreli bakım dahil engelliliğe ilişkin harcamalarında devlet yardımına erişimlerinin sağlanması" konusunda devletlerin sorumluluk üstlenmesi gerektiğini zorunluluk olarak kural altına almıştır.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de ise engelli çocuklara ve onların bakım sorumluluğunun üstlenen ailelere özgülenmiş politikalara yer verilmiştir.

Sözleşmeye; "Taraf Devletler, engelli çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde bulundukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler" zorunluluğu konulmuştur.

Fakat söz konusu sözleşmede engelli çocukların ve onların bakımlarını üstlenen kişilerin devlet tarafından desteklenmesi "eldeki kaynakların yeterliliği" gibi sübjektif bir değerlendirmeye bırakılarak düzenlemenin pratik hayatta uygulanması zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır.

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinde engellilerin bakımı ve bakımı üstlenen kişilerin haklarına özgülenmiş yeterli düzenlemeler bulunmamasına karşın engellilere ilişkin ulusal yasalarda da bu konu göz ardı edilmiştir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da "bakım" konusu "Engelli kişilerin yaşamlarını öncelikle bulundukları ortamda sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmesi, toplum içinde kendi kendilerini idare edebilecek ve üretken hâle gelebilecek şekilde bakım ve rehabilitasyonlarının yapılması, bunlardan ihtiyacı olanların geçici veya sürekli bakım altına alınması veya bunlara evde bakım hizmeti sunulması esastır" denilmiş ve "Bakım hizmetleri, evde bakım veya kurum bakım modelleriyle sunulabilir. Öncelikle kişinin sosyal ve fiziksel çevresinden ayrılmaksızın hizmetin

sunulması esas alınır" şeklinde düzenlenmiştir.

Söz konusu kanunda engellilerin evde bakım sorumluluğunu üstlenenlerin hakları ve ihtiyaçları konusunda bir düzenleme yapılmamıştır.

Engelli bakımı sorumluluğunu üstlenenlerin hakların dair düzenlemeler "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" ile yapılmıştır.

Söz konusu kanunda engelli bakımından dolayı "bakım aylığı" alacak kişilerin hak ve sorumluluklarına konusunda düzenlemeler yapılmıştır.

Ulusal ve uluslararası mevzuatta var olan eksiklik sivil toplum örgütlerinin politikalarında ve savunuculuk çalışmalarında da söz konusu olmaktadır.

Engellilerin bakımını üstlenenler ve özellikle de kadınlar sivil toplum örgütlerinin, aktivistlerin ve diğer toplum kesimlerinin politikalarında yer almamaktadır.

Engelli bakımını üstlenen kadınlar;

- İşsizlik
- Kendilerine zaman ayıramaması
- Çocukları ile ilgili gelecek kaygısı
- Toplumsal yaşama tam ve yeterli düzeyde katılamaması,
- Ekonomik olanaklardan yoksun olmaları ve temel ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi sorunlar yaşamaktadırlar.

Bu sebeple çalışma kapsamında tespit edilen sorunlara aşağıdaki çözüm önerileri getirilmektedir.

- Engelli bakımını üstlenen kadınların sosyal güvenlik primlerinin devlet tarafından karşılanması,
- Engelli bakım aylıklarında gelir kriteri olarak ailenin toplam gelirin bakılması uygulaması yerine kişilerin kendi gelirlerine bakılması,
- Engelli ailelerinin kendilerinin olmayacakları dönemde çocuklarının bakım ve güvenliğinin devlet tarafından sağlanmasının garanti altına alınması,
- Ücretsiz gündüz bakım evlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması,
- Yatılı bakım merkezlerinin yaygınlaştırılması
- Bakıcı desteği sağlanması

Engelli bakımını üstlenen kadınların bu ihtiyaçları olmasına rağmen karar vericilerin, sivil toplum örgütlerinin, aktivistlerin ve diğer toplumsal kesimlerin politikalarında kendilerine yer bulamamaları da temel insan hakları ihlalidir.

Çalışma söz konusu hak ihlallerinin ortadan kaldırılması için yeni çalışmalara zemin sunacak ve bir başlangıç olacaktır.

**ZİHİNSEL YETERSİZ ÇOCUKLARI YETİşTİRME VE KORUMA VAKFI
MERSİN şUBESİ**

Avrupa
Birliği **sivil
düşün**

"Bu iğerik, Sivil Düşün AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının iğeriğinden yalnızca Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı Mersin şubesi sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

**ZİHİNSEL ENGELLİLERİN
BAKIMINI ÜSTLENEN
KADINLARIN
YAŞADIKLARI
HAK İHLALLERİNİ İZLEME**

ziÇEV

ZİHİNSEL YETERSİZ ÇOCUKLARI
YETİŞTİRME VE KORUMA VAKFI